מכון **חרוב** (ע"ר)
The **Haruv** Institute (R.A.)

סקר עמדות הציבור כלפי פגיעה בילדים והדיווח לרשויות

פרופ' רמי בנבנישתי
פרופ' הלל שמיד

ירושלים
אייר, תשע
אפריל, 2010

"עץ הדעת ועץ החיים נטועים בליבם"
"The tree of knowledge & the tree of life are planted in their hearts"

מכון **חרוב** (ע"ר)
The **Haruv** Institute (R.A.)

סקר עמדות הציבור כלפי פגיעה בילדים והדיווח לרשויות

פרופ' רמי בנבנישתי
פרופ' הלל שמיד

ירושלים
אייר, תשע
אפריל, 2010

תוכן

תקציר 5
רקע 6
סקירת ספרות 6
מטרות המחקר 9
שיטה 9
ממצאים 10
דיון 29
מקורות 35

רשימת לוחות

לוח א1: התפלגות גיל המשתתפים 10
לוח א2: התפלגות המצב המשפחתי 11
לוח א3: התפלגות ארץ הלידה 11
לוח א4: מידת הדתיות בקרב נשאלים יהודים 11
לוח א5: דת בקרב ערבים 12
לוח א6: מידת הדתיות בקרב נשאלים ערבים 12
לוח א7: התפלגות מוסד הלימודים האחרון 12
לוח א8: ההכנסה המשפחתית בהשוואה להכנסה הממוצעת הכוללת למשפחה במדינה (9400 ₪ נטו) 13
לוח ב1: הערכת החומרה של מספר בעיות חברתיות 13
תרשים 1: שיעור המשיבים שראו את הבעיה כחמורה במידה רבה מאוד 14
לוח ב2: הערכת החומרה של בעיות חברתיות לפי מגדר 14
לוח ב3: הערכת החומרה של בעיות חברתיות לפי מצב משפחתי והורות 15
לוח ב4: הערכה באיזו מידה פגיעה של הורים בילדים שלהם, היא בעיה חמורה בישראל 15
לוח ג1: התפלגות מידת ההסכמה שאירועים מהווים פגיעה בילדים 16
לוח ג2: התפלגות מידת ההסכמה שאירועים מהווים פגיעה בילדים לפי מגזר 18
לוח ג3: התפלגות מידת ההסכמה שאירועים מהווים פגיעה בילדים לפי חרדים ויהודים שאינם חרדים 19
לוח ד1: התפלגות תשובות המשיבים לשאלה אם הכירו או ראו באופן אישי מקרה של פגיעה או התעללות של הורים בילדם 20
לוח ד2: התפלגות תשובות על ידע בנושא דיווח 21
לוח ד3: התפלגות מידת הביטחון של המשיבים שאירוע מצדיק דיווח 22
לוח ד4: התפלגות מידת הביטחון של המשיבים שאירוע מצדיק דיווח לפי מגזר 24
לוח ה1: התפלגות העמדות באשר לדרכי טיפול במקרים של פגיעה בילדים 25
לוח ה2: התפלגות העמדות באשר לדרכי טיפול במקרים של פגיעה בילדים לפי מגדר ומגזר 26
לוח ה3: התפלגות העמדות באשר לדרכי טיפול במקרים של פגיעה בילדים לפי מצב משפחתי והורות 27
לוח ו1: התפלגות העמדות לגבי כלל אנשי המקצוע העוסקים בפגיעות בילדים 28
לוח ו2: התפלגות העמדות לגבי עובדים סוציאלים העוסקים בפגיעות בילדים 29

תקציר

הסקר בחן את עמדות הציבור כלפי פגיעה בילדים והדיווח לרשויות. הוא נערך בקרב מדגם מייצג של האוכלוסיה הבוגרת בישראל (מגיל 18 ומעלה), סה"כ 812 מרואיינים: 688 במגזר היהודי ו- 124 במגזר הערבי. בנוסף בכדי לנתח את קבוצת החרדים בנפרד, היחס שלהם במדגם הוכפל בהשוואה לחלקם היחסי באוכלוסייה ורואיינו 50 משיבים חרדים נוספים. (סה"כ 112 חרדים). הממצאים העיקריים העולים מהסקר מצביעים על העמדות הבאות של הציבור:

- לציבור בישראל יש נטייה לראות בעיות של אלימות בני נוער ושתיית אלכוהול בקרב צעירים כחמורות יותר מזו של פגיעה של הורים בילדיהם.
- 42% מהציבור חושב שהבעיה של פגיעה של הורים בילדיהם היא בעיה חמורה במידה רבה או במידה רבה מאוד. כ- 14% חושבים שזו בעיה חמורה רק במידה נמוכה או כלל לא. נשים יותר מגברים נוטים לראות בפגיעה בילדים כתופעה חמורה ביותר. (49% לעומת 35%).
- משיבים יהודים נוטים להעריך את הבעיה כחמורה במידה רבה או רבה מאוד יותר ממשיבים ערבים (61% לעומת 39%).
- חילונים יותר מחרדים רואים את הבעיה כחמורה ושעור החרדים שדווחו שאינם יודעים כלל על התופעה גדול יותר משיעור החילוניים. (21.5% לעומת 7.5%).
- ל-20% מהמשיבים הייתה לפחות התנסות אחת עם מקרה של התעללות והזנחה. לשאלה אם דיווחו על האירוע לרשויות השיבו רק 159, מתוכם 88 אמרו שדיווחו. אלה מהווים 55% מהמשיבים שהכירו באופן אישי מקרה של פגיעה בילדים המהווים 10.8% מכלל המדגם.
- כ- 26.7% מכלל המדגם אמרו שאינם יודעים למי לפנות בעת גילוי מקרה התעללות. המספר הגדול ביותר מבין אלה שיודעים לאן לפנות דווחו על כך שיפנו למשטרה (250 מרואיינים) ובפער ניכר ללשכה לשירותים חברתיים (168 מרואיינים) ולגורמים אחרים כמו רופא, קופת חולים, ער"ן (55 מרואיינים). יש לציין כי בקרב ילידי בריה"מ לשעבר יש שיעור גבוה של מי שאינם יודעים לאן לפנות. (40.8% בהשוואה ל 23.1% בקרב ילידי ישראל). אין הבדל מובהק בין משיבים מהמגזר הערבי לבין המשיבים האחרים ובין משיבים חרדים למשיבים יהודים שאינם חרדים.
- כ- 75% מהמשיבים חושבים שחובה לדווח לפי החוק למשטרה או לעובד סוציאלי כשהם רואים גננת או מורה נותנים סטירה לילד בבית הספר. יש לציין ש- 41.5% אינם ערים לכך שניתן לדווח באופן אנונימי ו- 47.9% חוששים שהם עלולים להיתבע על האשמת שווא.
- 57% מהמשיבים סבורים כי בתי המשפט אינם מענישים מספיק הורים הפוגעים בילדיהם. משיבים השייכים למעמד סוציו-אקונומי נמוך סבורים מעט יותר מאחרים שבטיפול במקרי התעללות יש אפליה נגד משפחות עניות.
- 80% מהציבור סבור כי הממשלה איננה מקדישה מספיק תקציבים כדי למנוע מקרים של התעללות.
- ההערכות הגבוהות ביותר של הציבור לטיפול הניתן במקרים של פגיעה בילדים ניתנות לרופאים (כ-53% מהמשיבים מסכימים במידה רבה ורבה מאוד) ולעובדים הסוציאליים (47.5%). ההערכות הנמוכות ביותר הן לשופטים (29.6%) ולשוטרים (26.1%). המשיבים החרדים נוטים לתת הערכות נמוכות יותר משל משיבים יהודים שאינם חרדים.
- 79% מהמשיבים סבורים שהעובדים הסוציאליים עושים עבודה חשובה מאוד בהגנה על ילדים, 45% הסכימו שאפשר לסמוך על העובדים הסוציאליים ואילו 32% לא הסכימו לקביעה זו. למשיבים חרדים הייתה עמדה פחות חיובית כלפי העובדים הסוציאליים ולטענתם הם מתערבים יותר מדי בחיי המשפחות.

לממצאי הסקר השלכות חשובות על הגברת המודעות הציבורית לתופעת ההתעללות בילדים. סקרים דומים ייערכו גם בעתיד במטרה להתחקות אחר דפוסי ההתנהגות של הציבור במקרים של פגיעה בילדים והדיווח עליהם לרשויות המוסמכות. סקרים אלה יאפשרו לזהות את השינויים בעמדות הציבור וכן את אותם מגזרים שבהם יש מקום להשקעה גדולה אף יותר של משאבים להגנה על ילדים ומניעת הפגיעה בהם.

רקע

פגיעה בילדים על ידי הזנחה והתעללות פיזית, נפשית ומינית היא תופעה חברתית העולה לתודעת הציבור בעיקר בעקבות אירועים קיצוניים הזוכים לתהודה רבה בתקשורת הכתובה והאלקטרונית. לעמדות הציבור ולתפישותיו את התופעה של הפגיעה בילדים ולדרכי ההתמודדות אתה יש חשיבות רבה. זאת, מפני שלציבור יש תפקיד משמעותי בהתמודדות עם בעיות חברתיות, ובמיוחד קיצוניות וחמורות. ככל שהציבור מודע לבעיות של הזנחה והתעללות בילדים, מוכן לדווח לרשויות המוסמכות על סימנים שהתגלו ויודע כיצד לעשות זאת, גוברים הסיכויים לזהות סימני פגיעה עוד לפני שגרמו לתוצאות קשות לילדים, למשפחותיהם ולסביבתם הקרובה (Dhooper, Royse, & Wolfe, 1991).

החשיבות של עמדות הציבור היא במספר מישורים. ראשית, מחקרים הצביעו על כך שיש הבדלים ניכרים בהגדרות של פגיעה בילדים בקרב קבוצות שונות באוכלוסייה, וכן בתפישת מהי ההתנהגות הלגיטימית או הפחות לגיטימית כלפי ילדים. שנית, בהעדר הסכמה או ראייה משותפת של תופעת ההתעללות והדרכים להתמודד עמה, קשה יהיה לקבל שיתוף פעולה מצד הגורמים השונים ולהתמודד בהצלחה עם התופעה. למרות שתפקידי המניעה והטיפול במקרי התעללות והזנחה מופקדים בידי הרשויות, הרי יש חשיבות גדולה לשיתוף פעולה הדוק עם הציבור. לערנותו במקרים אלה יש תרומה משמעותית בגילוי וחשיפה של פגיעות בילדים והדיווח עליהם. מכאן, החשיבות של הבנת עמדות הציבור כלפי התופעה אשר יכולה לתרום לעיצוב דרכי הפעולה בהתמודדות עם פגיעה בילדים.

עמדות הציבור כלפי הגופים המטפלים ואנשי המקצוע חשובות גם הן, שכן הן מהוות מקור לגיטימציה ותמיכה בשיפוט המקצועי והמוסרי של העובדים המקצועיים. בהיעדר לגיטימציה ושיתוף פעולה מהציבור תהיה עבודת אנשי המקצוע קשה ומורכבת יותר. הם עלולים להיתקל ביחס עוין המרפה את ידיהם והתוצאה האפשרית היא פגיעה בילדים.

לאור החשיבות הרבה של עמדות הציבור בסוגיות השונות הקשורות להתמודדות עם התופעה של פגיעה בילדים ערכנו סקר בקרב מדגם ארצי מייצג. מטרת הסקר הייתה ללמוד על עמדות הציבור כלפי התופעה, ולהשוות בין קבוצות שונות בציבור, כגון בין נשים לגברים, לפי מגזר ולפי מידת הדתיות.

סקירת ספרות

התפיסה של התעללות והזנחה של ילדים כבעיה חברתית

ההתייחסות לפגיעה בילדים כבעיה חברתית משמעותית היא תופעה חדשה יחסית (Pfohl, 1977). מידת העניין הציבורי בתופעה זו במחצית הראשונה של המאה העשרים הייתה נמוכה מאוד, למרות שכבר במאה ה-19 הוקמה 'החברה למניעת התאכזרות לילדים' (SPCC). מקובל לראות את השינוי החברתי המשמעותי ביותר בעבודה הרפואית-מדעית של קמפ ועמיתיו שהציעו במאמר בשנת 1962 את המושג של The Battered Child כדי לאפיין מערך סימפטומים פיזיולוגים הנובע מהתעללות פיזית של ההורים (Kempe et al, 1962).

בשנים שחלפו מאז חלו התפתחויות רבות בתפיסה הציבורית של הסוגיה, ונבנה מערך ענף של פעולות מניעה והתערבות כדי להתמודד עם מה שנתפס כעת כבעיה חברתית. התפתחויות חברתיות אלו גם כללו הכרה חברתית גוברת בהיבטים נוספים של הפגיעה בילדים, וביניהם הזנחה, פגיעה מינית, ובתקופה האחרונה גם הכללת התעללות רגשית בכלל הפגיעות בילד.

אחת המשמעויות החשובות של הכרה בבעיה חברתית היא הנכונות הציבורית להשקיע משאבים בהתמודדות אתה. בעיות חברתיות שנחשבות חמורות יותר ובעלות השלכות קשות יותר, זוכות לגישה נוחה יותר למשאבים ציבוריים. ואכן, עם העלייה במודעות הציבורית לתופעות הפגיעה בילדים, חלה התפתחות והרחבה משמעותית בכל השירותים לרווחת הילד ובעיקר להגנתו, במקומות רבים בעולם. מעניין עם זאת, שלא נמצאו מחקרים שהשוו את החומרה המיוחסת לסוגיה זו, בהשוואה לבעיות חברתיות אחרות. בהקשר זה, אחת השאלות המעניינות היא כיצד חומרת הבעיה נתפסת ביחס לבעיות חברתיות אחרות הקשורות לילדים.

ניתוחים סוציולוגים-היסטוריים של היחס לתקופת הילדות ולילדים, מצביעים על השניות והמורכבות בדרך שבה תרבויות שונות תפסו ילדים וילדות לאורך השנים. ילדים נתפסו בהיסטוריה כרכושם של ההורים (בעיקר האבות), כולל הזכות להרוג את הילדים ה'שייכים' להם, ונעשה בהם שימוש רב ככח עבודה (Crosson-Tower, 2005). פיפר (Piper, 2005) מנתחת את הפעילות הציבורית באנגליה הנוגעת לרווחתם של ילדים במאה ה- 19. מעבודתה עולה שבמהלך כל התקופות היו שתי תפישות במקביל- מצד אחד ילדים הם נושאי החטא הקדמון (original sin), שיש לחנך אותם בקשיחות כי הם מביאי דברו של השטן (מכיוון שאינם מכירים את החוקים והכללים המחייבים), ויש להתגונן בפני אי הסדר שהם מביאים למשטר החברתי. מהצד האחר הם קורבנות חפים מפשע שיש להגן עליהם מפני העולם האכזר (כפי שעולה למשל מסיפוריו של צ'רלס דיקנס). שניות זו אינה מאפיינת רק את ההיסטוריה הרחוקה ומחקר שנערך ב- 2003 בארה"ב הראה ש- 71% מהנשאלים ראו את בני הנוער במושגים שליליים (Crosson-Tower, 2005).

במחקר הנוכחי בקשנו מהמשיבים להעריך את מידת החומרה של בעיית הפגיעה לצד הערכת בעיות אחרות הקשורות לילדים, כאלה הנובעות מהבעייתיות של הילדים ובני הנוער (למשל, אלימות בני נוער ושימוש באלכוהול), ולא מהמשמעות השלילית של היחס אליהם, כגון התעללות והזנחה. בדרך זו ניסינו לעמוד על מידת תשומת הלב השונה לבעיות שאותן גורמים בני הנוער בהשוואה לילדים ובני נוער כקורבנות לפגיעה מצד אחרים.

תפיסה ציבורית והבדלים תרבותיים בהתייחסות להגדרות של התעללות והזנחה

הגדרת הפגיעה בילדים היא חברתית ביסודה ונשענת על הסכמה ציבורית ומקצועית (למשל, Giovannoni, 1989). כאמור, הגדרה זו השתנתה במשך השנים. למשל, ההכרה בהזנחה כפגיעה בילדים ובעלת משמעויות לא פחות חשובות משל פגיעה פיזית התרחשה רק בעשורים האחרונים (Erickson & Egeland, 2002).

לאו ועמיתיו (Lau et al., 1999) הציגו בפני הנבדקים במחקרם בהונג קונג תרחישים שונים ושאלו אותם האם מדובר בהתעללות. רוב הנבדקים סיווגו מקרים של התעללות גופנית חמורה כמקרה התעללות, אך יתר סוגי ההתעללות לא סווגו לרוב ככאלה על ידי הנבדקים. גם במחקר הנוכחי אנו מציגים סדרה של תרחישים, שבהם מתקיימת לכאורה פגיעה בילדים, ושואלים את המשיבים האם אמנם מדובר בפגיעה. בכך אנו מנסים לעמוד על הבדלים בתגובות לתרחישים השונים. בין היתר אנו מבקשים לראות האם יש התייחסות אחרת לפגיעה פיזית בהשוואה לפגיעה מינית, רגשית ולהזנחה. בכך אנו רוצים לעמוד על ההכרה הציבורית בסוגים השונים להתעללות.

מלבד ההבחנה בין סוגים שונים של פגיעה, אנו מבקשים לעמוד על הבדלים בין קבוצות שונות בחברה הישראלית. זאת, משום שההגדרה של פגיעה בילדים שונה בין תרבויות וחברות שונות, ומה שנחשב מקובל בתרבות אחת יכול להיתפס בצורה השונה בקבוצה חברתית ותרבות אחרת (Giovannoni & Becerra, 1977 Korbin, 1991;). מספר חוקרים עמדו על ההבדלים בין מדינות ותרבויות בהגדרות של התעללות והזנחה. חלק מההבדלים נבעו מגישות תרבותיות להיבטים כגון היחסים הראויים בין הורים לילדיהם (Sternberg, 1993), וחלק אחר נבע מהקשרים חברתיים רחבים יותר הקשורים בחקיקה ובמערכת השירותים למשפחות ולילדים בכל מדינה. כך למשל, מנתח סגל (Segal, 1992) את ההבדלים בהקשר זה בין ארה"ב והמערב בכלל לבין הודו. הוא מצביע על שורה של הבדלים הנובעים בין היתר מהמידה שבה המצב הכלכלי והעוני השורר במדינה, הם לכשעצמם פגיעה בילדים (ראו ניתוח דומה על המצב בדרום אפריקה, Pierce & Bozalek, 2004).

דוגמה מובהקת להבדלים בין תרבויות היא ההתייחסות למידה שבה ענישה גופנית של ילדים מקובלת ולגיטימית בתרבויות שונות. במהלך השנים חלה ירידה משמעותית בקבלה של ענישה גופנית כדרך חינוכית לגיטימית, ושינוי משמעותי זה בא לידי ביטוי בחקיקה במקומות רבים בעולם (כולל בישראל) ובאמנה לזכויות הילד האוסרת במפורש על שימוש בענישה גופנית. למרות זאת, גם כיום יש הבדלים בינאישיים ובינתרבותיים ביחס לענישה גופנית (ראו למשל, Gofin, Levav & Kohn, 2004 במחקר על ישראל).

גרסיה והרו (Gracia & Herrero, 2008a) ערכו מחקר על עמדות כלפי עונש גופני כלפי ילדים ב-14 מדינות באירופה. החוקרים מצאו כי גברים, אנשים בעלי השכלה נמוכה יותר, ומבוגרים יותר, דיווחו על רמות גבוהות יותר

של קבלה של עונש גופני. חשוב להדגיש שעמדות אלו היו קשורות להתייחסות לפגיעה בילדים במספר רמות. ברמת המדינה, נמצא כי מדינות שבהן הנטייה הייתה לא לקבל את השימוש בעונש גופני כדרך לחינוך ילדים היו אותן המדינות בעלות שיעורים נמוכים של מוות ילדים כתוצאה מטיפול לא נאות. לעומת זאת, במדינות שבהם העונש הגופני היה מקובל יותר חברתית, שיעורי הפגיעה בילדים היו גבוהים יותר. ברמה האישית, מי שהראה קבלה גבוהה יותר של שימוש בעונש גופני נטה להאמין כי אלימות כלפי ילדים פחות שכיחה בארצו.

ייתרה מזו, מחקר שנערך בספרד על ידי חוקרים אלה (Gracia & Herrero, 2008b), העוסק בקשר שבין אמונות של אנשים בצורך בעונש גופני בגידול ילדים והתפיסה של ההתעללות הגופנית בילדים כבעיה ציבורית, מצא קשר ברור: מי שתמכו בענישה גופנית חשבו שהבעיה של התעללות גופנית בארצם אינה נפוצה. כלומר, התפיסה של חומרת הבעיה החברתית, גם היא מושפעת מעמדות אישיות ומנורמות תרבותיות.

בישראל ענישה גופנית אסורה על פי חוק. בפסק דין תקדימי ע"פ 4596/98 פלונית נ' מ"י, קבע בית המשפט העליון כי להורים אסור להכות את ילדיהם ל"מטרות חינוך". יחד עם זאת, ידוע שיש קבוצות באוכלוסייה המתקשות לקבל פסיקה זו. באופן כללי הספרות בעולם מצביעה על כך שחברות מסורתיות נוטות להסכים יותר עם ענישה גופנית של ילדים, ואינן נוטות להגדיר התנהגויות רבות כפגיעה בילדים. גם בישראל יש עדויות ברורות לכך שבחברה הערבית, ובעיקר המוסלמית שיעורי השימוש בענישה גופנית (וקבלתה כלגיטימית) גבוה (Guttman, Lazar & Makhul, 2009). במחקרנו נבחן האם יש הבדלים בין קבוצות חברתיות בישראל, על פי מגדר, השכלה והכנסה. המחקר הקיים רומז לכך שקבוצות אוכלוסייה בעלות השכלה והכנסה גבוהות יותר נוטות להעריך התנהגויות כפוגעות בילדים יותר מאשר קבוצות חברתיות אחרות. אנו נבדוק השערה זו ונשווה בין קבוצות חברתיות אלו בהגדרה של התנהגויות הוריות מסוימות כהתנהגות פוגעת. השערה אחרת שנבחן היא שהמגזר הערבי והחרדי נוטות לזהות התנהגויות כפוגעות בילדים פחות מאשר יהודים ומי שאינם חרדים. השערה זו מתבססת על הספרות הטוענת שחברות מסורתיות נוטות יותר לקבל התנהגויות פוגעות בילדים, כגון ענישה גופנית, כלגיטימיות.

הדיווח על חשד לפגיעה בילדים

אחד האמצעים החשובים ביותר למניעת פגיעה בילדים הוא הדיווח על מקרים בהם יש חשד לפגיעה. דיווח מוקדם כזה חשוב כדי למנוע הסלמה בפגיעה בילד, וכן כדי להבטיח התייחסות טיפולית מגינה. החשיבות של הדיווח מוכרת אף בחוק חוק העונשין (תיקון מס' 26), התש"ן-1990, המחייב דיווח במקרים של חשד לפגיעה בקטין. חובת הדיווח מקובלת במקומות רבים בעולם (אם כי לא בכל המדינות חובה זו מעוגנת בחוק כמו בישראל). למרות החקיקה המחייבת, עדויות מכל העולם מצביעות על כך שאנשי מקצוע והציבור נמנעים מלדווח, גם כשהם יודעים על אירועים שהם נחשבים בעיניהם פגיעה בילדים. למשל, בנסלי ועמיתיה (Bensley et al, 2004) מצביעים על כך שרבים מהמקרים של פגיעה בילדים לא מדווחים. בין היתר הם מצטטים את מחקרם של סורנסון ופטרסון (Sorenson & Peterson, 1994) שבו נמצא שלמרות ש-48% ממקרי הרצח של ילדים נעשו במסגרת המשפחה והיו כנראה רק שיאם של מעשי התעללות קודמים, רק ב-8% מהם היו דיווחים קודמים על פגיעה בילדים. ממצאים דומים התקבלו במחקרים שבחנו אירועים של פגיעה קיצונית בילדים, שלהם קדמו פגיעות חמורות פחות, שלא דווחו (למשל, רימסזה ועמיתיו Rimsza, Schackner, Bowen & Marshall, 2002).

מספר גורמים מוזכרים כחסמים לדיווח. חלקם קשורים לחוסר ידיעה על החיוניות של הדיווח, וחלקם נובעים מחשש להיפגעות מתהליך הדיווח, כמו למשל, חשש מהצורך להיות מעורב בתהליכים משפטיים, או להיות נתון ללחצים ולפעולות תגמול של ההורים שעליהם מדווח. במקרים אחרים יש אי אמון במערכת הגנת הילד, שהתגובה שלה לדיווח עלולה להיות לא יעילה, ובכך למעשה להחריף את הפגיעה בילד. אחד הגורמים החשובים, שנמצאו כחסמים בפני דיווח של הציבור, היה מידת הביטחון של מי שהיה עד לפגיעה בילד באשר לדרך הפעולה הנכונה, למי לדווח ומה מידת הביטחון המצדיקה דיווח (ראו למשל, Christy & Voigt, 1994).

עמדות כלפי אנשי מקצוע

מערכת הגנת הילד מורכבת ממספר מערכות וקבוצות של אנשי מקצוע, כגון מערכת המשפט, הרפואה, המשטרה והרווחה. לתפיסות של הציבור את עבודת אנשי המקצוע במערכות השונות עשויות להיות השפעות משמעותיות על דרך העבודה שלהם. למשל, עמדה משקמת כלפי משפחות שפגעו בילדים, תתקל בקשיים רבים אם הציבור דורש בכל תוקף ענישה מחמירה. עמדה שלילית כלפי אנשי מקצוע, עלולה להפחית את שיתוף הפעולה אתם. למשל, אם עובדים סוציאלים נתפסים כ'חוטפי ילדים' המתערבים ברגל גסה בחיי משפחות, סביר שרבים יימנעו מלדווח להם על חשד לילד בסיכון לפגיעה, ולא יעבירו להם מידע חשוב אחר כשיתבקשו.

דוגמה אחרת היא ההשפעה האפשרית של לחץ ציבורי על קבלת החלטות של אנשי המקצוע. למשל, לחץ ציבורי גדול להימנע מלהתערב בחיי משפחות עלול לגרום לזהירות יתר של אנשי המקצוע בבדיקות של משפחות ובהתערבויות מונעות. לעומת זאת, היסטריה ציבורית, המבקשת להימנע בכל מחיר מפגיעה אנושה בילדים, עלולה להביא ל'פעילות יתר' של אנשי מקצוע הנובעת מרצון להימנע מתגובה ציבורית עוינת במקרה של כשלון ופגיעה בילד. במחקר בינלאומי נטען שההבדלים בין עובדים סוציאלים קנדיים לישראלים בהערכות סיכון ובהחלטות על הוצאת ילדים מהבית, נובעים במידה רבה מהלחץ הציבורי בקנדה להקטין למינימום את הסיכון שילדים ייפגעו. כתוצאה מכך, במקרים של ספק,נוטים העובדים הקנדיים להוציא ילדים ממשפחתם כדי להקטין את הסיכון, בעוד שעובדים סוציאלים ישראלים נוטים לעשות מאמץ גדול יותר להיענות ללחץ הציבורי להשאיר ילדים בחיק משפחתם ככל שניתן (Gold, Benbenishty, & Osmo, 2001).

במחקר הנוכחי אנו בוחנים את העמדות כלפי אנשי המקצוע השונים המעורבים במערכת להגנת הילד, ונותנים דגש מיוחד לעובדים הסוציאלים, שהם פקידי הסעד לחוק הנוער. אנו מבקשים ללמוד אם יש קבוצות באוכלוסייה שלהן עמדה שונה כלפי אנשי המקצוע. זאת, משום שהמפגש של קבוצות חברתיות ותרבותיות שונות עם המערכת עשוי להיות שונה למדי. כך למשל, נשמעות טענות רבות יותר מצד קבוצות אוכלוסייה חלשות יותר שהעובדים הסוציאלים מתערבים יותר מדי בחיי המשפחות שבטיפולם. בתקופה האחרונה גם היו קונפליקטים מתוקשרים בין קבוצות בחברה החרדית לבין מערכת בתי המשפט והרפואה. לכן, יש מקום לראות את ההבדלים בין הקבוצות השונות ביחסם לאנשי המקצוע והמערכות השונות.

מטרות המחקר

1. לתאר היבטים של תפישות הציבור ועמדותיו כלפי פגיעה בילדים. המחקר בוחן את:
   - תפישת הציבור את חומרת הבעיה של התעללות ופגיעה בילדים.
   - עמדות הציבור כלפי התנהגויות או מצבים הנתפשים כפגיעה בילדים, ומהם המקרים המצדיקים דיווח למוסדות המטפלים.
   - הניסיון והידע של הציבור בכל הקשור לדיווח לרשויות על חשד לפגיעה בילדים.
   - תפישת הציבור את דרכי ההתערבות המועדפות והערכתם את אנשי המקצוע העוסקים בתחום.
2. לזהות הבדלים בין קבוצות שונות בציבור הישראלי בכל האמור לתפישות ועמדות כלפי הסוגיות השונות של פגיעה בילדים.

שיטה

המדגם

המדגם הינו מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (מגיל 18 ומעלה), סה"כ 812 מרואיינים: 688 במגזר היהודי ו- 124 במגזר הערבי. בנוסף, בכדי לנתח את קבוצת החרדים בנפרד, הפרופורציה שלהם במדגם הוכפלה בהשוואה לחלקם היחסי באוכלוסייה ורואיינו 50 משיבים חרדים נוספים (כך שרואיינו סך הכול 112 חרדים). משיבים חרדים נוספים אלו נכללו רק בניתוחים משניים שהשוו בין משיבים יהודים חרדים למשיבים יהודים שאינם חרדים.

ככלל, הראיונות למשיבים היהודים נערכו בעברית. עולי ברה"מ המתקשים לענות על השאלון בעברית, רואיינו בשפה הרוסית על ידי מראיינים ששפת האם שלהם רוסית. המרואיינים במגזר הערבי רואיינו בשפה הערבית, על ידי מראיינים ששפת האם שלהם היא ערבית. איסוף הנתונים התבצע במהלך שבועיים בחודש נובמבר 2009.

דגימה

הדגימה הינה דגימה הסתברותית של משקי בית באזורים סטטיסטיים מתוך שכבות המוגדרות על-פי מאפיינים סוציו-דמוגרפים של האזור (דגימה זו מבטיחה את יצוגם במדגם של קבוצות שונות באוכלוסייה, ובמיוחד קבוצות אוכלוסייה בעלות פרופורציה קטנה יחסית, כדוגמת אוכלוסיית החרדים). הדגימה התבצעה במספר שלבים כמפורט להלן:

1. דגימה של אזורים סטטיסטיים מתוך כלל האזורים הסטטיסטיים הכוללים את כלל אוכלוסיית ישראל. ראשית אורגנו כל האזורים הסטטיסטיים בשכבות על-פי האפיונים הסוציו-דמוגרפים הבאים: גודל יישוב המגורים (ערים גדולות, ערים קטנות), ותק בארץ (עולי ברה"מ לשעבר), רמת דתיות (חרדים, מסורתיים) ורמה סוציו-אקונומית (השכלה). הדגימה התבצעה כך שההסתברות של כל אזור סטטיסטי להכלל במדגם היתה פרופורציונית לגודל האוכלוסייה באזור. דבר זה מאפשר לדגום מספר זהה של משקי בית בכל אזור סטטיסטי.
2. בשלב השני התבצעה דגימה של משקי בית בכל אזור סטטיסטי שנדגם, על בסיס ההתאמה בין קובץ מספרי הטלפון לאזורים הסטטיסטים שנדגמו. הדגימה מתבצעת מתוך מאגר אלקטרוני של טלפונים נייחים שאינם מזוהים כעסק ושמספרם אינו חסוי. הדגימה בתוך האזור הסטטיסטי הינה דגימה אקראית פשוטה, בה לכל מנוי סיכוי שווה להיכנס למדגם.
3. בשלב האחרון קיבל כל מראיין את רשימת הטלפונים (משקי בית) בהם יש לבצע ראיון. בתוך משק הבית רואיין מבוגר אחד מעל גיל 18. תהליך דגימה זה מבטיח אקראיות בכל שלבי הדגימה. הכנה מראש של רשימת משקי הבית בהן יש לבצע ראיון מבטיחה שהמראיינים עצמם לא יוכלו להתערב בבחירת משקי הבית או לעשות החלפות.
4. כדי להגביר את הייצוגיות של המדגם, חזרו המראיינים מספר פעמים לכל נבדק שעלה במדגם ולא ניתן היה לבצע עמו את הראיון.

למחקר זה נקבע רף של שיעור השבה מינימאלי שהוא גבוה באופן ניכר מהמקובל בסקרים טלפוניים עם משיבים שאינם מזוהים: 50%. שיעור ההשבה במגזר היהודי הגיע ל- 52% (688 מתוך 1328 משקי בית השייכים למסגרת הדגימה). הסיבה השכיחה ביותר לאי השבה הייתה סירוב (516 איש). במגזר הערבי השיעור היה 51.0% (124 מתוך 243) מתוכם 90 לא רואיינו עקב סירוב.

ממצאים

בחלק זה נציג ראשית את מאפייני הרקע של המדגם. בהמשך נבחן את התפלגות תשובות המשיבים על כל אחת מהשאלות. אנו נבחן האם תשובות הנבדקים מקבוצות שונות נבדלות באופן מובהק. נציין, שמשום שהמדגם גדול יחסית, אנו נתייחס למובהקות ברמה של $p < .01$, ונתייחס רק למתאמים שהם $r >= .20$.

1. מאפייני רקע

במדגם המייצג השתתפו 812 נבדקים, מתוכם 401 גברים (49.4%). בנוסף, דגמנו קבוצה של 50 משיבים חרדים כדי לאפשר השוואות בין משיבים יהודים שאינם חרדים לאלו שהם חרדים. קבוצה נוספת זו לא נכללה בניתוחים שנעשו על כל המדגם המייצג, אלא רק בהשוואות בין המגזר החרדי למשיבים יהודים אחרים.

לוח א1: התפלגות גיל המשתתפים

	שכיחות	%	% מצטבר
18-22	74	9.1	9.1
23-29	65	8.0	17.1
30-39	135	16.6	33.7
40-49	160	19.7	53.4
50-59	143	17.6	71.1

	שכיחות	%	% מצטבר
60+	235	28.9	100.0
סה"כ	812	100.0	

לוח א2: התפלגות המצב המשפחתי

	שכיחות	%
לא נשוי בלי ילדים	135	16.6
לא נשוי עם ילדים	72	8.9
נשוי בלי ילדים	33	4.1
נשוי עם ילדים	566	69.7
לא ידוע/מסרב לענות	6	7.
סה"כ	812	100.0

לוח א3: התפלגות ארץ הלידה

	שכיחות	%
ישראל	524	64.5
יליד ברה"מ/ חבר העמים	120	14.8
יליד מדינה אחרת	165	20.3
לא ידוע/מסרב לענות	3	4.
סה"כ	812	100.0

רוב הראיונות נערכו בעברית (76.6%), וחלקם בערבית (15.3%) ומיעוטם ברוסית (8.1%).

לוח א4: מידת הדתיות בקרב נשאלים יהודים

	שכיחות	%
חרדי (דתי אדוק)	62	9.0
דתי	70	10.2
מסורתי	157	22.8
מסורתי לא כל כך דתי	58	8.4
לא דתי, חילוני	325	47.2
לא ידוע/מסרב לענות	16	2.3
סה"כ	688	100.0

לוח א5: דת בקרב ערבים

	שכיחות	%
מוסלמי	98	79.0
נוצרי	14	11.3
דרוזי	12	9.7
סה"כ	124	100.0

לוח א6: מידת הדתיות בקרב נשאלים ערבים

	שכיחות	%
דתי אדוק	15	12.1
דתי	45	36.3
מסורתי, לא כל כך דתי	49	39.5
לא דתי, חילוני	11	8.9
לא ידוע/מסרב לענות	4	3.2
סה"כ	124	100.0

לוח א7: התפלגות מוסד הלימודים האחרון

	שכיחות	%
לא למד כלל	18	2.2
בית ספר יסודי וחטיבת ביניים	68	8.4
תיכון (עיוני, מקצועי, חקלאי, טכנולוגי, ישיבה תיכונית)	320	39.4
מוסד הנותן קורסים של הכשרה והשתלמות (עד שנה)	58	7.1
מוסד על תיכוני (סמינר למורים, בי"ס לאחיות, בי"ס להנדסאים,	118	14.5
מוסד אקדמי	223	27.5
לא ידוע/מסרב לענות	7	9.
סה"כ	812	100.0

לוח א8: ההכנסה המשפחתית בהשוואה להכנסה הממוצעת הכוללת למשפחה במדינה (9400 ₪ נטו)

	שכיחות	%
הרבה מתחת לממוצע	161	19.8
מעט מתחת לממוצע	134	16.5
ממוצע	175	21.6
מעט מעל הממוצע	154	19.0
הרבה מעל הממוצע	81	10.0
מסרב לענות	107	13.2
סה"כ	812	100.0

2. הערכת חומרת הבעיה החברתית של פגיעה בילדים

בחנו את הערכת המשיבים באשר לחומרתה של בעיית הפגיעה בילדים. עשינו זאת בשתי דרכים: ראשית שאלנו את המשיבים לגבי שורה של בעיות חברתיות, ובהם כללנו את נושא הפגיעה בילדים, ובהמשך הצגנו שאלה ישירה הממוקדת בסוגיה זו: באיזו מידה לדעתך, כל אחד מהדברים הבאים הינו בעיה חמורה בישראל?

לוח ב1: הערכת החומרה של מספר בעיות חברתיות

	במידה מועטה מאד או בכלל לא 1	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאד 5	לא ידוע/ מסרב לענות	ממוצע	ס.ת
	%	%	%	%	%	%		
שתיית אלכוהול בקרב צעירים	1.5	1.1	6.2	15.1	74.4	1.7	4.63	0.78
אלימות של בני נוער	0.7	1.2	6.8	14.9	75.4	1.0	4.65	0.73
הורים הפוגעים פיזית ו/או נפשית בילדים שלהם	2.3	9.2	17.7	15.1	51.4	4.2	4.08	1.15
רמת המשמעת של תלמידים בבתי הספר	13.2	11.5	15.1	18.8	23.3	18.1	3.34	1.43

תרשים 1: שיעור המשיבים שראו את הבעיה כחמורה במידה רבה מאוד

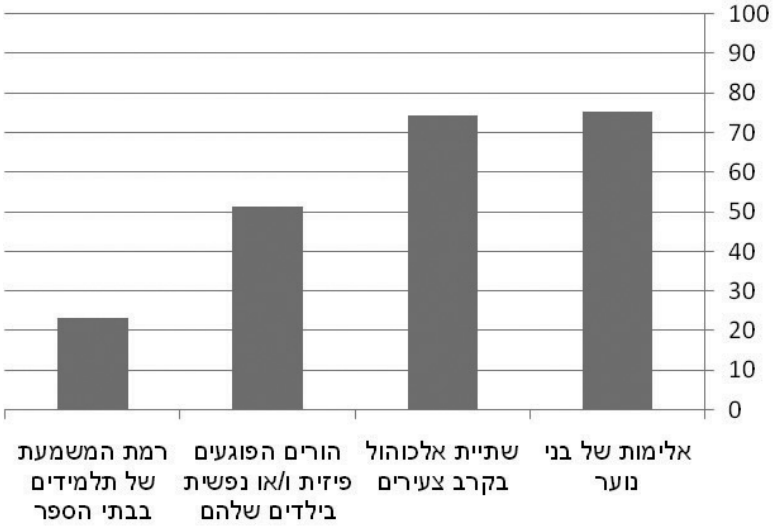

מהלוח ומהתרשים ניתן ללמוד, שבציבור הישראלי יש נטייה ברורה לראות בעיות של אלימות בני נוער ושתיית אלכוהול בקרב צעירים כחמורות יותר מזו של פגיעה של ההורים בילדיהם. למשל, בעוד שכשלושה רבעים מהמשיבים מעריכים את הבעיות של אלימות בני נוער ושתיית אלכוהול כחמורות במידה רבה מאוד, רק כמחצית חשבו כך על הורים הוגעים פיזית ו/נפשית בילדים שלהם. רמת המשמעת של תלמידים בבתי הספר נחשבה כבעייה חמורה מאוד על ידי שיעור קטן של המשיבים.

בהמשך, בחנו האם יש הבדלים בין קבוצות של משיבים בתפיסה שלהם את חומרתן של הבעיות החברתיות השונות. מבדיקה זו עלה שההבדלים הבולטים יותר היו בין גברים לנשים.

לוח ב2: הערכת החומרה של בעיות חברתיות לפי מגדר

	מגדר				האם הורה			
	גבר		אישה		עם ילדים		ללא ילדים	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
שתיית אלכוהול בקרב צעירים	4.50	88.	4.75*	65.	4.30	1.05	4.71*	67.
אלימות של בני נוער	4.56	79.	4.73*	65.	4.54	75.	4.67	72.
הורים הפוגעים פיזית ו/או נפשית בילדים שלהם	3.96	1.19	4.21*	1.09	4.10	1.14	4.07	1.15
רמת המשמעת של תלמידים בבתי הספר	3.28	1.41	3.39	1.44	3.32	1.29	3.34	1.46

מהלוח ניתן לראות שנשים נוטות לראות את כל הבעיות שהוצגו כחמורות יותר מהגברים. פער זה מובהק ודומה בגודלו בכל הבעיות, מלבד הבעיה של רמת המשמעת של תלמידים בבית הספר, שבה ההבדל בהערכת חומרת הבעיה בין גברים לנשים קטן יותר ולא מובהק.

בבדיקות נוספות שערכנו, השווינו בין נשואים ללא נשואים ובין הורים לאלו שאין להם ילדים. נמצא שהנשואים וההורים נטו לראות את הבעיה של שתיית אלכוהול בקרב צעירים כחמורה יותר. בשאר הנושאים לא היו הבדלים מובהקים בין הקבוצות לפי מצב משפחתי.

לוח ב3: הערכת החומרה של בעיות חברתיות לפי מצב משפחתי והורות

	האם נשוי				האם הורה			
	לא נשוי		נשוי		ללא ילדים		עם ילדים	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
שתיית אלכוהול בקרב צעירים	4.39	.97	4.71*	.69	4.30	1.05	4.71*	.67
אלימות של בני נוער	4.60	.71	4.66	.74	4.54	.75	4.67	.72
הורים הפוגעים פיזית ו/או נפשית בילדים שלהם	4.08	1.13	4.08	1.16	4.10	1.14	4.07	1.15
רמת המשמעת של תלמידים בבתי הספר	3.45	1.32	3.30	1.46	3.32	1.29	3.34	1.46

לא נמצאו הבדלים מובהקים בהערכת חומרת הבעיות לפי מגזר, השכלה, הכנסה, חרדים מול מי שאינם חרדים.

בנוסף להצגת מספר בעיות חברתיות ובקשה להתייחס לחומרתן, זו לצד זו, שאלנו שאלה ישירה לגבי מידת החומרה של הבעיה של פגיעה של הורים בילדיהם.

לוח ב4: הערכה באיזו מידה פגיעה של הורים בילדים שלהם, היא בעיה חמורה בישראל

	שכיחות	%	% מצטבר
כלל לא	14	1.7	1.7
במידה נמוכה	103	12.7	14.4
במידה בינונית	287	35.3	49.8
במידה רבה	173	21.3	71.1
במידה רבה מאד	170	20.9	92.0
לא ידוע/מסרב לענות	65	8.0	100.0
סה"כ	812	100.0	

מהממצאים בלוח ב5 עולה שכ- 42% מהציבור חושב שהבעיה של פגיעה של הורים בילדים שלהם היא בעיה חמורה בישראל במידה רבה או רבה מאוד. כ-14% חשבו שזוהי בעיה חמורה רק במידה נמוכה או כלל לא.

בחנו את ההבדלים בין קבוצות שונות של משיבים.
מגדר: נמצא שנשים נוטות לחשוב שהבעיה חמורה יותר מאשר גברים: 49.1% ראו את הבעיה כחמורה במידה רבה או רבה מאוד לעומת 35.2% בקרב הגברים.
מגזר: משיבים יהודים נוטים להעריך את הבעיה כחמורה במידה רבה או רבה מאוד הרבה יותר ממשיבים ערבים (61.3% לעומת 38.8% בקרב משיבים ערבים).
חרדים: שיעור החרדים שאמרו שהם לא יודעים מה חומרת הבעיה היה גבוה במיוחד (21.5% בהשוואה ל-7.5% בקרב האחרים). כמו כן, בעוד שכ-40% מהמשיבים הלא חרדים ראו את הבעיה כחמורה או חמורה מאוד הרי השיעור במגזר החרדי היה כ-27%.
השכלה: בקרב המשיבים בעלי השכלה נמוכה היה השיעור הגבוה ביותר של מי שלא ידעו להעריך את חומרת הבעיה (13.0%, בהשוואה ל- 5.4% בקרב בעלי תואר אקדמי מלא). ובכל זאת, בקרב בעלי ההשכלה הנמוכה ביותר שיעור המעריכים שמדובר בבעיה חמורה או חמורה ביותר היה הגבוה ביותר (57.4%) בהשוואה לבעלי השכלה על תיכונית (29%) ואקדמית מלאה (39%).
הכנסה: המשיבים בעלי ההכנסה הנמוכה ביותר נטו לראות את הבעיה כחמורה יותר- 52.2% ראו אותה כחמורה במידה רבה או רבה מאוד, בהשוואה ל- 30.8% בלבד בקרב בעלי ההכנסה הגבוהה ביותר.
מצב משפחתי: מי שנשואים נוטים להעריך את הבעיה כחמורה במידה רבה או רבה מאוד (53.2%) יותר מאלו שאינם נשואים (38.9%).
הורות: יותר הורים לילדים ציינו את הבעיה כחמורה במידה רבה או במידה רבה מאוד בהשוואה למי שאין להם ילדים (55.3% בהשוואה ל- 39.2%).

3. הערכה של אילו אירועים נחשבים מקרים של פגיעה והתעללות

הצגנו בפני המרואיינים סידרה של אירועים היפותטיים. לגבי כל אחד שאלנו האם לדעתם המדובר בפגיעה בילדים והאם יש מקום לדווח על האירוע. אירועים אלו הותאמו מתיאורי מקרים המופיעים בספרות בהקשרים דומים, מתוך ניסיון להקיף סוגים שונים של התנהגויות הורים, וביניהן ענישה גופנית ואחרת, הזנחה, התנהגות מעליבה, התנהגות מינית העשוייה להיתפס כפגיעה וכד'.

לוח ג1: התפלגות מידת ההסכמה שאירועים מהווים פגיעה בילדים

	כלל לא מסכים 1	לא כל כך מסכים 2	די מסכים 3	מאד מסכים 4	לא ידוע/ מסרב לענות		
	%	%	%	%	%	ממוצע	ס.ת
פגיעה פיזית							
אמא לילד בן שבע שנגע בחומרי ניקוי מסוכנים במטבח צרבה אותו ביד עם הסיגריה שלה כדי שלא ישלח ידיים למקומות מסוכנים	1.4	1.2	7.5	88.5	1.4	3.86	.48
ילד בן 10 מתחצף לאביו למרות שהאב הזהיר אותו כמה פעמים. בתגובה האב מכה את ילדו בחגורה	8.3	8.0	17.1	62.6	4.1	3.40	.96
ילד בן ארבע צועק ומשתולל בסופר כי הוא רוצה ממתק. אמא שלו נותנת לו סטירה חזקה	17.6	14.4	24.1	41.1	2.7	2.91	1.14
פגיעה מינית							
אבא מאפשר לבנו בן ה-12 לצפות בקלטות פורנוגרפיות של האבא	5.5	4.8	9.9	75.2	4.6	3.62	.83

	כלל לא מסכים 1	לא כל כך מסכים 2	די מסכים 3	מאד מסכים 4	לא ידוע/ מסרב לענות		
	%	%	%	%	%	ממוצע	ס.ת
אבא לילדה בת 9 מסתובב לידה ערום כשהוא קם בבוקר	4.7	7.0	10.3	72.4	5.5	3.59	.83
פגיעה רגשית							
אמא שכל הזמן מקללת את הילד שלה בן ה- 5 'מטומטם', 'אידיוט', 'אף אחד לא אוהב אותך', 'אתה פסיכי'	3.2	4.6	17.6	71.4	3.2	3.62	.73
אבא מאיים שוב ושוב על ילדו בן ה-8 שהוא יהרוג אותו ממכות אם יתחצף לאמא	14.7	16.1	22.3	40.8	6.2	2.95	1.11
נער בן 14 יצא עם חברים והשתכר. ההורים שלו הטילו עליו עונש לא לצאת מהבית, מלבד לבית ספר, ולא לפגוש חברים במשך חודש	67.5	12.8	9.5	8.4	1.8	1.58	.97
הזנחה							
אמא עובדת לא מכינה לילד שלה בן ה-7 ארוחת בוקר ואוכל לבית הספר, ולא נותנת לו כסף לקנות אוכל	4.7	7.8	17.1	66.5	3.9	3.51	.84
לאמא לילד בן שלוש שיש לו הרבה דלקות אוזניים, נמאס ללכת לרופא והיא מחליטה 'שזה יעבור' ולא לוקחת אותו לרופא	5.9	34.5	16.6	36.5	6.5	2.89	1.00
הורים שולחים את הילד שלהם לבית הספר עם בגדים שהיו של אחיו הגדול והילד מאוד נעלב מזה	61.8	14.8	10.7	9.4	3.3	1.66	1.01

באופן כללי יש לציין ששיעור קטן מאוד מהמשיבים לא אמר האם לדעתו המדובר בפגיעה (מלבד שאלה אחת, ששיעור הלא משיבים עליה עלה על שליש והיא הושמטה, כי מסקנתנו הייתה שהיא לא הייתה ברורה דיה). ניתן להסיק מכך שלרוב רובם של המשיבים יש עמדה לגבי כל אחד מהאירועים שהוצגו והם מהווים 'מקרי מבחן' ראויים .

מהלוח עולה שלגבי מספר התנהגויות הוריות יש הסכמה רבה שהן מהוות פגיעה. מעל ל-95% מהמשיבים הסכימו שבתיאור הנוגע לאמא לילד בן שבע שנגע בחומרי ניקוי מסוכנים במטבח שצרבה אותו ביד עם הסיגריה שלה כדי שלא ישלח ידיים למקומות מסוכנים, יש משום התעללות בילד. יחד עם זאת, סטירה חזקה על ידי אם לילד המשתולל בסופר נתפסה כהתנהגות המהווה התעללות פיזית רק בקרב 65.2% מהמשיבים.

גם התנהגויות מיניות בוטות נתפסו על ידי שיעור גבוה מהמשיבים כפגיעה בילדים: 85.1% די מסכימים או מסכימים מאוד שאבא המאפשר לבנו בן ה-12 לצפות בקלטות פורנוגרפיות של האבא מפגין התנהגות פוגעת ו- 82.5% חשבו כך לגבי אבא לילדה בת 9 מסתובב לידה ערום כשהוא קם בבוקר.

מעניינת העובדה שגם פגיעה פסיכולוגית נתפסה כפגיעה על ידי מרבית המשיבים: 89% מהם חשבו שאמא, שכל הזמן מקללת את הילד שלה בן ה- 5 'מטומטם', 'אידיוט', 'אף אחד לא אוהב אותך', 'אתה פסיכי', היא אם מתעללת. לעומת זאת איומים של אב 'שיהרוג את בנו ממכות' אם יתחצף לאמא נתפסו כהתנהגות מתעללת רק בקרב 73.1% מהמשיבים.

לגבי שתי התנהגויות נראה היה ששיעור נמוך יחסית של המשיבים ראה בהם פגיעה: 17.9% ראו כהתעללות את ההתנהגות של הורים לנער בן 14 יצא עם חברים והשתכר והם הטילו עליו עונש לא לצאת מהבית, מלבד לבית ספר, ולא לפגוש חברים במשך חודש, ו- 20.1% חשבו כך על הורים ששולחים את הילד שלהם לבית הספר עם בגדים שהיו של אחיו הגדול והילד מאוד נעלב מזה. נציין, שלגבי שתי התנהגויות אלו חילוקי היו חילוקי הדעות הרבים ביותר בין המשיבים (כפי שהוערכה על פי היחס בין השונות לממוצע).

בבדיקה של הבדלים בין העמדות השונות לפי קבוצות, נמצא שההבדל היחיד (מובהק אך קטן) בין משיבים גברים לנשים הוא ביחס לדוגמה של האמא העובדת שאינה מכינה לילד שלה ארוחת בוקר: 74.2% מהנשים היו בטוחות שמדובר בפגיעה לעומת 65.1% מהגברים. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין נשואים ללא נשואים, בין הורים למי שאין להם ילדים.

היו מספר הבדלים מובהקים בין יהודים לערבים והם מוצגים בלוח ג2. מהלוח ניתן ללמוד שבחמישה פריטים היו הבדלים מובהקים ($p < .01$) בין המגזרים. בארבע מפריטים אלו המשיבים מהמגזר הערבי חשבו יותר מהמשיבים היהודים שמדובר בפגיעה או בהתעללות בילדים. וכך, רבים יותר מהמשיבים הערבים ראו בהענשת הנער על ידי מניעת יציאה מהבית ומפגש עם חברים, בסטירה לילד משתולל בסופר, בשליחת ילד לבית ספר עם בגדים משומשים של אחיו, ובהתנהגות של אב המסתובב ערום ליד בתו בת ה- 9, כהתנהגות של פגיעה והתעללות. המשיבים היהודים ראו יותר מעמיתיהם הערבים פגיעה והתעללות במקרה שבו ילד בן עשר מתחצף לאביו והלה מכה את ילדו בחגורה.

לוח ג2: התפלגות מידת ההסכמה שאירועים מהווים פגיעה בילדים לפי מגזר

	מגזר יהודי		מגזר ערבי	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
פגיעה פיזית				
אמא לילד בן שבע שנגע בחומרי ניקוי מסוכנים במטבח צרבה אותו ביד עם הסיגריה שלה כדי שלא ישלח ידיים למקומות מסוכנים	3.85	47.	3.88	52.
ילד בן 10 מתחצף לאביו למרות שהאב הזהיר אותו כמה פעמים. בתגובה האב מכה את ילדו בחגורה	*3.45	92.	3.09	1.11
ילד בן ארבע צועק ומשתולל בסופר כי הוא רוצה ממתק. אמא שלו נותנת לו סטירה חזקה	2.84	1.15	*3.30	95.
פגיעה מינית				
אבא מאפשר לבנו בין ה-12 לצפות בקלטות פורנוגרפיות של האבא	3.59	86.	3.79	56.
אבא לילדה בת 9 מסתובב לידה ערום כשהוא קם בבוקר	3.55	86.	*3.85	53.
פגיעה רגשית				
אמא שכל הזמן מקללת את הילד שלה בן ה- 5 'מטומטם', 'אידיוט', 'אף אחד לא אוהב אותך', 'אתה פסיכי'	3.60	75.	3.77	56.
אבא מאיים שוב ושוב על ילדו בן ה-8 שהוא יהרוג אותו ממכות אם יתחצף לאמא	3.00	1.09	2.70	1.18
הזנחה				
אמא עובדת לא מכינה לילד שלה בן ה-7 ארוחת בוקר ואוכל לבית הספר, ולא נותנת לו כסף לקנות אוכל	3.55	82.	3.35	91.

	מגזר יהודי		מגזר ערבי	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
לאמא לילד בן שלוש שיש לו הרבה דלקות אוזניים, נמאס ללכת לרופא והיא מחליטה 'שזה יעבור' ולא לוקחת אותו לרופא	2.91	1.01	2.81	96.
הורים שולחים את הילד שלהם לבית הספר עם בגדים שהיו של אחיו הגדול והילד מאוד נעלב מזה	1.61	98.	*1.94	1.16
נער בן 14 יצא עם חברים והשתכר. ההורים שלו הטילו עליו עונש לא לצאת מהבית, מלבד לבית ספר, ולא לפגוש חברים במשך חודש	1.53	94.	*1.86	1.11

הערה: ממוצע על סולם: 1 = כלל לא מסכים 4 = מסכים מאוד

כמו כן, היו הבדלים ניכרים בין משיבים חרדים למשיבים יהודים אחרים שאינם חרדים. לוח ג3 מציג את הממצאים.

לוח ג3: התפלגות מידת ההסכמה שאירועים מהווים פגיעה בילדים לפי חרדים ויהודים שאינם חרדים

	יהודים שאינם חרדים		חרדים	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
פגיעה פיזית				
אמא לילד בן שבע שנגע בחומרי ניקוי מסוכנים במטבח צרבה אותו ביד עם הסיגריה שלה כדי שלא ישלח ידיים למקומות מסוכנים	3.85	46.	3.81	64.
ילד בן 10 מתחצף לאביו למרות שהאב הזהיר אותו כמה פעמים. בתגובה האב מכה את ילדו בחגורה	*3.49	89.	3.12	1.09
ילד בן ארבע צועק ומשתולל בסופר כי הוא רוצה ממתק. אמא שלו נותנת לו סטירה חזקה	*2.88	1.14	2.34	1.18
פגיעה מינית				
אבא מאפשר לבנו בין ה-12 לצפות בקלטות פורנוגרפיות של האבא	3.58	88.	3.69	72.
אבא לילדה בת 9 מסתובב לידה ערום כשהוא קם בבוקר	3.52	89.	*3.82	50.
פגיעה רגשית				
אמא שכל הזמן מקללת את הילד שלה בן ה- 5 'מטומטם', 'אידיוט', 'אף אחד לא אוהב אותך', 'אתה פסיכי'	3.58	76.	3.77	63.
אבא מאיים שוב ושוב על ילדו בן ה-8 שהוא יהרוג אותו ממכות אם יתחצף לאמא	2.96	1.09	*3.35	98.
נער בן 14 יצא עם חברים והשתכר. ההורים שלו הטילו עליו עונש לא לצאת מהבית, מלבד לבית ספר, ולא לפגוש חברים במשך חודש	1.49	90.	*1.96	1.19
הזנחה				
אמא עובדת לא מכינה לילד שלה בן ה-7 ארוחת בוקר ואוכל לבית הספר, ולא נותנת לו כסף לקנות אוכל	3.52	84.	*3.76	66.

	יהודים שאינם חרדים		חרדים	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
לאמא לילד בן שלוש שיש לו הרבה דלקות אוזניים, נמאס ללכת לרופא והיא מחליטה 'שזה יעבור' ולא לוקחת אותו לרופא	2.92	1.01	2.82	1.01
הורים שולחים את הילד שלהם לבית הספר עם בגדים שהיו של אחיו הגדול והילד מאוד נעלב מזה	1.58	95.	*1.85	1.18

הערה: ממוצע על סולם: 1 = כלל לא מסכים 4 = מסכים מאוד

מבחינת ההשוואה שבין משיבים חרדים למשיבים היהודים שאינם חרדים עולה דפוס מעניין- המשיבים החרדים נוטים לראות חלק נכבד מהאירועים כמצביעים על פגיעה בילדים יותר מאשר משיבים יהודים שאינם חרדים, מלבד שני האירועים שבהם מדובר בפגיעה פיזית בילדים לצורכי 'חינוך'. וכך, המשיבים החרדים ראו פגיעה בעונש על צעיר שלא ייצא עם חברים, בשליחת הילד לבית הספר עם בגדים של האח הגדול, באיום במכות עקב התחצפות, ובאי דאגה מספקת לאוכל לבית הספר. עם זאת, פחות משיבים חרדים (בהשוואה למשיבים יהודים לא חרדים) רואים פגיעה באירוע שבו האב מכה ילד בחגורה על התחצפות ובאם הצורבת את בנה בסיגריה כדרך לחנך אותו שלא ישלח ידיים למקומות מסוכנים.

4. דיווח: התנסות וידע

הצגנו בפני המשיבים מספר שאלות הנוגעות להיכרות עם מקרים של התעללות והזנחה ולמידה שבה דיווחו בעבר. כמו כן בחנו את הידע והעמדות שלהם בנוגע לדיווח. ראשית, שאלנו אותם האם הייתה להם היכרות אישית עם מקרה של פגיעה והתעללות של הורים בילדם. מלוח ד1 עולה שלכחמישית מהמדגם הייתה לפחות התנסות אחת בתחום זה.

לוח ד1: התפלגות תשובות המשיבים לשאלה אם הכירו או ראו באופן אישי מקרה של פגיעה או התעללות של הורים בילדם

	שכיחות	%
לא	645	79.4
כן, מקרה אחד	85	10.5
כן, יותר ממקרה אחד	80	9.9
לא ידוע/מסרב לענות	2	2.
סה"כ	812	100.0

לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות השונות במידה שבה נחשפו למקרה של פגיעה והתעללות.

הצגנו שאלה פתוחה באשר לאופי המקרה. מניתוח התשובות עולה שהמספר הרב ביותר היה קשור לאלימות אב (50 משיבים), 32 מקרים של אלימות אם, 15 של הזנחה ו-15 נוספים של אלימות מילולית. מעניינת העובדה שרק שני משיבים ציינו שהכירו באופן אישי מקרה של פגיעה מינית בילדים.

שאלנו את המשיבים האם דיווחו על האירוע שאותו הכירו. מתוך 159 שענו, רק 88 אמרו שדיווחו (המהווים כ- 55% מהמשיבים שהכירו באופן אישי מקרה של פגיעה בילדים, שהם 10.8% מכלל המדגם). רוב המדווחים דיווחו ללשכה (38), למשטרה (12) ולמערכת החינוך (12).

את מי שלא דיווחו שאלנו מדוע. חלקם אמרו שזאת מכיוון שהמקרה כבר היה מטופל (21). התשובות השכיחות ביותר שקיבלנו להחלטה לא לדווח גם כשהמקרה לא היה בטיפול היו שהיה חשש/קושי להתערב עקב סיבות אישיות כמו חוסר נעימות ופחד (28) וקושי להעריך האם באמת מדובר בהתעללות (14). רק ארבעה אמרו שלא דיווחו כי חששו מהפגיעה האפשרית בילד ורק ששה אמרו שלא דיווחו מכיוון שלא ידעו למי לפנות.

המשכנו ושאלנו אותם אם הם ירצו בעתיד לדווח על מקרה של פגיעה בילד האם הם יודעים למי לפנות. כרבע (26.7%) מכלל המדגם אמרו שאינם יודעים למי לפנות והשאר אמרו שהם יודעים למי לפנות. את מי שאמרו שיידעו למי לפנות, שאלנו מי יהיה הגורם שיפנו אליו. מסיכום התשובות שניתנו לשאלה פתוחה זו עולה שהמספר הגדול ביותר של המשיבים אמר שיפנה למשטרה (250) ובפער ניכר מי שיפנו ללשכה (168) וגורמים אחרים כמו רופא, קופ"ח, ער"ן (55). רק 22 ציינו את המועצה לשלום הילד כגורם שאליו יפנו, ו-16 אחרים ציינו רבנים או ארגונים חרדיים. יש לציין ש-104 משיבים ציינו מספר גורמים אפשריים.

בתחום זה של ידע למי לפנות כשרוצים לדווח על התעללות בילדים לא נמצא הבדל בין גברים לנשים, קבוצת המשיבים הצעירה ביותר (22-18(נוטים לומר שאינם יודעים למי לפנות יותר ממשיבים אחרים (41.9%), כמו כן, גם בקבוצת המבוגרים ביותר (+60) היה שיעור גבוה יחסית של מי שאינם יודעים למי לפנות (33.2%). גם בקבוצת המשיבים בעלי השכלה של בית ספר יסודי היה שיעור גבוה של מי שלא ידעו למי לפנות (37.0%). בקרב ילידי בריה"מ יש שיעור גבוה של מי שאינם יודעים למי לפנות (40.8%, בהשוואה ל- 23.1% בקרב ילידי ישראל). אין הבדל בין מי שנשואים לאחרים ובין מי שיש להם ילדים למשיבים אחרים. כמו כן אין הבדל מובהק בין משיבים מהמגזר הערבי לבין המשיבים האחרים, ובין משיבים חרדים למשיבים יהודים שאינם חרדים. יש נטייה של חוסר ידיעה למי לדווח בקרב בעלי הכנסה נמוכה במיוחד (34.2% מבעלי הכנסה בהרבה מתחת לממוצע, בהשוואה - ל- 18.5% שאינם יודעים למי לפנות בקרב בעלי הכנסה גבוהה בהרבה מהממוצע).

הצגנו בפני המשיבים שלושה תרחישים ושאלנו אותם באשר לכללים הנוגעים לדיווח. בכך רצינו לבחון את הידע שלהם לגבי דיווח.

לוח ד2: התפלגות תשובות על ידע בנושא דיווח

	נכון	לא נכון	לא יודע
	%	%	%
אם אתה רואה שגננת מרביצה לילד בגן, או מורה נותן סטירה לילד בבית הספר, אתה חייב לפי החוק לדווח למשטרה או לעובד סוציאלי	75.2	11.3	13.4
אם אתה מדווח למשטרה או לעובד סוציאלי על כך שאתה חושד שהשכנים שלך פוגעים בילד שלהם, אתה צריך למסור את השם שלך	41.5	35.7	22.8
אם אתה מאמין שהורים פוגעים בילד שלהם ומדווח על זה למשטרה או לעובד סוציאלי, והם בודקים ומוצאים שזה לא נכון, המשטרה או המשפחה יכולים לתבוע אותך על כך שהאשמת את ההורים לשווא	47.9	22.7	29.4

באופן כללי, ניתן לראות שאי הבהירות הגדולה ביותר קשורה לשאלה האם ניתן לתבוע את המדווח על האשמת שווא- 29.4% לא יודעים, והאם ניתן לדווח באופן אנונימי - 22.8% לא יודעים. כשלושה רבעים מהמשיבים חושבים שחובה לדווח לפי החוק למשטרה או לעובד סוציאלי כשהם רואים גננת או מורה נותנים סטירה לילד בבית הספר. יש לציין ש-41.5% אינם ערים לכך שניתן לדווח באופן אנונימי ו-47.9% חוששים, שלמרות שדיווח שלהם שנעשה מתוך כך שהם מאמינים שהורים פוגעים בילד, הם עלולים להיתבע על האשמת שווא.

לגבי השאלה המתייחסת לתרחיש הראשון, נמצא הבדל בין משיבים ערבים ליהודים- אמנם, שיעור מי שחשבו שיש לדווח היה כמעט זהה בין שתי הקבוצות (75.6% בקרב היהודים ו- 73.4% בקרב הערבים), אך בעוד שרק 9.6% מהיהודים ציינו שאין לדווח (ו-14.8% לא ידעו לענות) הרי השיעור של מי שחשבו שאין לדווח במגזר הערבי היה 21.0%. הבדל גדול נצפה בין משיבים חרדים למשיבים יהודים שאינם חרדים: שיעור גבוה של המשיבים החרדים אמר שאינו יודע אם צריך לדווח (30.4% בהשוואה ל- 13.1%), ושיעור נמוך מהם אמר שיש לדווח (49.1% בהשוואה ל- 78.1% בקרב האחרים).

לגבי השאלה השנייה, הקשורה לאנונימיות, נמצא הבדל בולט בין המשיבים מהמגזר הערבי לאלו מהמגזר היהודי: שיעור היהודים שציינו שאינם יודעים היה יותר מפי שתיים משיעורם בקרב הערבים (25.0% בהשוואה ל- 10.5%), ולעומת זאת, שיעור המשיבים הערבים שענו את התשובה הנכונה שאין צורך להזדהות היה גבוה בהרבה (53.2% בהשוואה ל- 32.6%). לא נמצאו הבדלים בין החרדים לאחרים.

בתרחיש זה לא נמצא קשר מובהק עם גיל. לא נמצאו גם הבדלים עקביים בתגובות של משיבים בעלי רמות השכלה והכנסה שונות. ההבדל הבולט היה בין ילידי בריה"מ שרובם חשבו בטעות שחובה להזדהות (53.3%) או שלא ידעו (29.2%), במידה משמעותית יותר מילידי הארץ או ילידי ארץ אחרת.

באשר לשאלה שהתייחסה לתרחיש השלישי, האם ניתן לתבוע על 'האשמת שווא' לא בזדון, נמצא ששיעור רב יותר של נשים אמרו שאינן יודעות (34.3% בהשוואה ל- 24.4%). לא נמצאו הבדלים מובהקים נוספים.

בהמשך, הצגנו בפני המשיבים שורה של אירועים היפותטיים ושאלנו האם הם חושבים שמקרה כזה מצדיק דיווח למשטרה או לעובדים סוציאליים. אלו הם האירועים שלגביהם שאלנו האם הם נחשבים כמקרי פגיעה בילדים והצגנו למעלה. נציין ראשית, שהיו מתאמים בינוניים וגבוהים בין ההערכה שהמקרה הוא של אירוע פגיעה בילד לבין הצדקת הדיווח במקרה זה (המתאמים הם בין 0.44 ל 0.84). לוח ד3 מציג את התפלגות מידת הביטחון של המשיבים עד כמה כל אירוע שהצגנו להם מצדיק דיווח.

לוח ד3: התפלגות מידת הביטחון של המשיבים שאירוע מצדיק דיווח

	בטוח שלא 1	כנראה שלא 2	כנראה שכן 3	בטוח שכן 4	לא ידוע/ מסרב לענות		
	%	%	%	%	%	ממוצע	ס.ת
אמא לילד בן שבע שנגע בחומרי ניקוי מסוכנים במטבח צרבה אותו ביד עם הסיגריה שלה כדי שלא ישלח ידיים למקומות מסוכנים	6.1	4.8	13.0	72.7	3.4	3.58	.852
אבא לילדה בת 9 מסתובב לידה ערום כשהוא קם בבוקר	14.3	7.7	12.4	57.0	8.7	3.23	1.133
אמא עובדת לא מכינה לילד שלה בן ה-7 ארוחת בוקר ואוכל לבית הספר, ולא נותנת לו כסף לקנות אוכל	14.2	9.4	17.9	53.6	5.0	3.17	1.110
אבא מאפשר לבנו בין ה-12 לצפות בקלטות פורנוגרפיות של האבא	16.2	9.5	16.1	50.3	7.8	3.09	1.161
אמא שכל הזמן מקללת את הילד שלה בן ה- 5 'מטומטם', 'אידיוט', 'אף אחד לא אוהב אותך', 'אתה פסיכי'	18.0	11.9	19.8	44.7	5.6	2.97	1.167

	בטוח שלא 1	כנראה שלא 2	כנראה שכן 3	בטוח שכן 4	לא ידוע/ מסרב לענות		
	%	%	%	%	%	ממוצע	ס.ת
ילד בן 10 מתחצף לאביו למרות שהאב הזהיר אותו כמה פעמים. בתגובה האב מכה את ילדו בחגורה	21.9	13.7	15.9	41.5	7.0	2.83	1.228
לאמא לילד בן שלוש שיש לו הרבה דלקות אוזניים, נמאס ללכת לרופא והיא מחליטה 'שזה יעבור' ולא לוקחת אותו לרופא	18.9	23.9	18.3	24.0	14.8	2.56	1.121
אבא מאיים שוב ושוב על ילדו בן ה-8 שהוא יהרוג אותו ממכות אם יתחצף לאמא	31.4	16.7	14.8	29.0	8.0	2.45	1.250
ילד בן ארבע צועק ומשתולל בסופר כי הוא רוצה ממתק. אמא שלו נותנת לו סטירה חזקה	51.2	20.2	11.0	11.9	5.7	1.83	1.067
נער בן 14 יצא עם חברים והשתכר. ההורים שלו הטילו עליו עונש לא לצאת מהבית, מלבד לבית ספר, ולא לפגוש חברים במשך חודש	77.6	7.8	6.3	5.9	2.4	1.39	.855
הורים שולחים את הילד שלהם לבית הספר עם בגדים שהיו של אחיו הגדול והילד מאוד נעלב מזה	78.9	9.3	3.8	3.8	4.2	1.30	.727

באופן כללי התמונה המתקבלת מצביעה על כך שאמנם יש אירועים שבהם יש נטייה ברורה לדווח וכאלה שבהם הרוב אינו חושב שמוצדק לדווח, אך חילוקי הדעות בין המשיבים רבה–גם במקומות שרוב גדול בטוח שמוצדק לדווח יש מיעוט לא מבוטל שאומר שאינו יודע, או שהוא חושב שלא מוצדק לדווח, ולהיפך.

בדרך כלל שיעור המשיבים שלא ענו היה נמוך מעשרה אחוז. אירוע שלגביו הייתה הסכמה רבה שאינו מצדיק דיווח הוא האירוע של הורים השולחים את הילד שלהם לבית הספר עם בגדים שהיו של אחיו הגדול והילד מאוד נעלב מזה, כמעט 80% בטוחים שאין מקום לדווח. האירועים שבהם הייתה הסכמה רבה שהם מצדיקים דיווח התייחסו למקרים של פגיעה פיזית קיצונית של צריבה בסיגריה (72.7% היו בטוחים שמוצדק לדווח) ואב המסתובב עירום ליד בתו בת ה-9 (57% היו בטוחים שמוצדק לדווח). כאמור, גם במקרים אלו היו משיבים שלא היו בטוחים שזה מוצדק לדווח או אף היו בטוחים שלא מוצדק לדווח- כ-22% חשבו כך לגבי האב המסתובב עירום ומעל עשרה אחוז לא חשבו שמוצדק לדווח על האם שצרבה את ילדה בסיגריה.

בחנו האם יש הבדלים בין קבוצות המשיבים השונות. לא נמצאו הבדלים במידת הצדקת הדיווח בין נשים לגברים, בין נשואים ולא נשואים ובין הורים לבן מי שאין להם ילדים. כמו כן, לא נמצאו קשרים עם השכלה והכנסה. לעומת זאת, נמצאו מספר הבדלים בולטים בין המגזרים. נמצא שיותר הורים במגזר הערבי חשבו שאם הורים מענישים את ילדם על כך שהשתכר באמצעות מניעת יציאתו עם חברים יש מקום לדווח על כך (הם גם ראו בו יותר פגיעה מאשר היהודים). המשיבים היהודיים שראו בהתנהגות האב המכה את בנו בחגורה על התחצפות פגיעה והתעללות יותר מאשר הערבים גם הצדיקו יותר דיווח במקרה זה. המשיבים היהודים גם הצדיקו יותר מהמשיבים הערבים דיווח במקרה של איום האם 'להרוג את בנו ממכות', וגם במקרה שאם עובדת לא מכינה לילדה ארוחת בוקר ולא נותנת לו כסף לקנות ארוחה. המשיבים הערבים, לעומת זאת, שראו בהתנהגות של אב לילדה בת 9 המסתובב עירום לידה התנהגות פוגעת/ מתעללת, גם הצדיקו יותר דיווח במקרה מעין זה.

לוח ד4: התפלגות מידת הביטחון של המשיבים שאירוע מצדיק דיווח לפי מגזר

	מגזר יהודי		מגזר ערבי	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
אמא לילד בן שבע שנגע בחומרי ניקוי מסוכנים במטבח צרבה אותו ביד עם הסיגריה שלה כדי שלא ישלח ידיים למקומות מסוכנים	3.61	.82	3.46	.99
אמא עובדת לא מכינה לילד שלה בן ה-7 ארוחת בוקר ואוכל לבית הספר, ולא נותנת לו כסף לקנות אוכל	*3.23	1.07	2.72	1.25
אבא לילדה בת 9 מסתובב לידה ערום כשהוא קם בבוקר	3.17	1.16	*3.52	.91
אבא מאפשר לבנו בין ה-12 לצפות בקלטות פורנוגרפיות של האבא	3.09	1.16	3.07	1.19
אמא שכל הזמן מקללת את הילד שלה בן ה- 5 'מטומטם', 'אידיוט', 'אף אחד לא אוהב אותך', 'אתה פסיכי'	2.98	1.18	2.94	1.13
ילד בן 10 מתחצף לאביו למרות שהאב הזהיר אותו כמה פעמים. בתגובה האב מכה את ילדו בחגורה	*2.97	1.19	2.30	1.20
לאמא לילד בן שלוש שיש לו הרבה דלקות אוזניים, נמאס ללכת לרופא והיא מחליטה 'שזה יעבור' ולא לוקחת אותו לרופא	2.55	1.12	2.65	1.10
אבא מאיים שוב ושוב על ילדו בן ה-8 שהוא יהרוג אותו ממכות אם יתחצף לאמא	*2.51	1.25	2.08	1.15
ילד בן ארבע צועק ומשתולל בסופר כי הוא רוצה ממתק. אמא שלו נותנת לו סטירה חזקה	1.84	1.08	1.98	1.07
נער בן 14 יצא עם חברים והשתכר. ההורים שלו הטילו עליו עונש לא לצאת מהבית, מלבד לבית ספר, ולא לפגוש חברים במשך חודש	1.35	.82	*1.59	.97
הורים שולחים את הילד שלהם לבית הספר עם בגדים שהיו של אחיו הגדול והילד מאוד נעלב מזה	1.28	.71	1.42	.83

ממוצע על סולם: 1 = בטוח שלא 4 = בטוח שכן

היו הבדלים בין משיבים חרדים לאחרים בשני פריטים: פחות חרדים חשבו שיש מקום לדווח במקרה של האם שסטרה לילדה: 14.5% בקרב הלא חרדים היו בטוחים בכך ורק 1.9% מהחרדים. כמו כן, החרדים מצאו הרבה פחות מקום לדווח על אב שהכה את בנו בחגורה: לעומת 52.7% ממי שאינם חרדים שהיו בטוחים שצריך לדווח, הרי רק 21.6% מהחרדים היו בטוחים בכך. כזכור, אלו גם פריטים שבהם החרדים ראו פחות פגיעה בהשוואה למשיבים יהודים שאינם חרדים.

5. עמדות כלליות באשר לדרכי טיפול במקרים של פגיעה בילדים

בחלק זה הצגנו בפני המשיבים עמדות הנוגעות לדרכי הטיפול המועדפות במקרים של פגיעה בילדים.

לוח ה1: התפלגות העמדות באשר לדרכי טיפול במקרים של פגיעה בילדים

	כלל לא מסכים 1	לא כל כך מסכים 2	די מסכים 3	מאד מסכים 4	לא ידוע/ מסרב לענות	ממוצע	ס.ת
	%	%	%	%	%		
חשוב לעזור למשפחות שפוגעות בילדים כדי שיתנהגו טוב יותר לילדים שלהם	6.5	5.5	23.3	61.6	3.1	3.44	.88
חשוב להעניש הורים שפוגעים בילדים	5.8	9.0	21.3	59.9	4.1	3.41	.89
עדיף לחנך את ההורים שיתנהגו יותר טוב לילדים מאשר להעניש אותם	8.6	10.2	26.4	51.4	3.4	3.25	.97
בתי המשפט לא מענישים מספיק הורים שפוגעים בילדים שלהם	12.2	17.5	22.9	33.7	13.7	2.91	1.07
בטיפול במקרים של פגיעה בילדים יש הפליה נגד משפחות עניות	24.8	17.5	20.9	22.0	14.8	2.47	1.16
בטיפול במקרים של פגיעה בילדים יש הפליה נגד משפחות חרדיות	28.3	16.7	25.0	13.2	16.7	2.28	1.09
הממשלה מקדישה מספיק תקציבים כדי למנוע מקרים של התעללות בילדים	45.4	20.3	10.1	9.2	14.9	1.80	1.02

העמדות של הציבור העולות מלוח ה1 מורכבות משני מסרים עיקריים: יש להעניש הורים הפוגעים בילדים, אך גם יש לעשות מאמץ לסייע להם להימנע מהתנהגות זו, או לסייע להם ללמוד כיצד לתקן את דרכיהן. הד לרצון להעניש את ההורים הפוגעים ניתן לראות בשיעור הגבוה יחסית של משיבים החושבים שבתי המשפט לא מענישים מספיק הורים שפוגעים בילדים שלהם (56.6% די מסכימים או מאוד מסכימים עם קביעה זו).

ניתן לראות שיש חילוקי דעות בציבור באשר להפליה כלפי קבוצות באוכלוסייה. בעוד ש- 42.9% מסכימים שבטיפול בילדים יש הפליה נגד משפחות עניות הרי 42.3% אינם מסכימים לכך. בדומה, 45% אינם חושבים שיש הפליה נגד משפחות חרדיות אך כ-40% מסכימים שיש הפליה כזו.

לעומת זאת, נראה שיש הסכמה נרחבת למדי שהממשלה אינה מקדישה מספיק תקציבים כדי למנוע מקרים של התעללות בילדים- פחות מחמישית הסכימו שהממשלה מקדישה מספיק תקציבים. בהמשך, בחנו האם עמדות אלו שונות בקרב קבוצות שונות באוכלוסייה.

לוח ה2: התפלגות העמדות באשר לדרכי טיפול במקרים של פגיעה בילדים לפי מגדר ומגזר

	מגדר				מגזר			
	גבר		אשה		יהודי		ערבי	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
חשוב לעזור למשפחות שפוגעות בילדים כדי שיתנהגו טוב יותר לילדים שלהם	3.38	.90	3.51	.84	3.43	.90	3.53	.71
עדיף לחנך את ההורים שיתנהגו יותר טוב לילדים מאשר להעניש אותם	3.22	.98	3.28	.96	3.21	1.00	3.48*	.72
בטיפול במקרים של פגיעה בילדים יש הפליה נגד משפחות עניות	2.40	1.14	2.54	1.18	2.46	1.17	2.55	1.14
בטיפול במקרים של פגיעה בילדים יש הפליה נגד משפחות חרדיות	2.22	1.07	2.34	1.12	2.32	1.10	2.05	1.05
הממשלה מקדישה מספיק תקציבים כדי למנוע מקרים של התעללות בילדים	1.83	1.02	1.77	1.03	1.70	.95	2.39*	1.24
בתי המשפט לא מענישים מספיק הורים שפוגעים בילדים שלהם	2.76	1.09	3.06*	1.04	2.99*	1.05	2.47	1.08
חשוב להעניש הורים שפוגעים בילדים	3.32	.92	3.49*	.85	3.42	.89	3.34	.88

הערה: ממוצעים על סולם: 1 = כלל לא מסכים 4 = מאוד מסכים

מלוח ה2 עולה שבקרב גברים יש נטייה גדולה יותר לתמוך בענישה- הם חושבים שחשוב להעניש הורים שפוגעים בילדים, ומסכימים שבתי משפט לא מענישים מספיק הורים שפוגעים בילדיהם יותר מאשר נשים.

המשיבים היהודים נטו לחשוב שבתי משפט אינם מענישים מספיק הורים שפוגעים בילדים שלהם, יותר מאשר משיבים ערבים. המשיבים הערבים גם היו יותר חיוביים מהיהודים בכך שנטו יותר לחשוב שהממשלה מקדישה מספיק תקציבים די למנוע התעללות בילדים.

לוח ה3: התפלגות העמדות באשר לדרכי טיפול במקרים של פגיעה בילדים לפי מצב משפחתי והורות

	האם נשוי				האם הורה			
	לא נשוי		נשוי		עם ילדים		ללא ילדים	
	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	ס.ת
בתי המשפט לא מענישים מספיק הורים שפוגעים בילדים שלהם	3.01	1.05	2.87	1.08	2.91	1.06	2.90	1.08
בטיפול במקרים של פגיעה בילדים יש הפליה נגד משפחות עניות	2.42	1.09	2.49	1.18	2.28	1.04	2.52	.;1
חשוב לעזור למשפחות שפוגעות בילדים כדי שיתנהגו טוב יותר לילדים שלהם	3.42	.87	3.45	.88	3.44	.80	3.44	.89
חשוב להעניש הורים שפוגעים בילדים	3.44	.86	3.40	.90	3.42	.88	3.41	.89
הממשלה מקדישה מספיק תקציבים כדי למנוע מקרים של התעללות בילדים	1.97	1.11	1.75	.99	2.06*	1.11	1.73	.99
עדיף לחנך את ההורים שיתנהגו יותר טוב לילדים מאשר להעניש אותם	3.07	1.05	3.31*	.93	3.02	1.03	3.31*	.94
בטיפול במקרים של פגיעה בילדים יש הפליה נגד משפחות חרדיות	2.16	1.08	2.31	1.10	2.24	1.01	2.28	1.11

הערה: ממוצעים על סולם: 1 = כלל לא מסכים 4 = מאוד מסכים

המשיבים הלא נשואים נוטים להביע עמדות יותר קשות כלפי הפוגעים בילדים בהשוואה למי שנשואים (למשל לגבי מידת הענישה של בתי המשפט). המשיבים הנשואים מסכימים באופן מובהק יותר ממי שאינם נשואים שעדיף לחנך את ההורים שיתנהגו יותר טוב לילדים מאשר להעניש אותם. בקרב מי שאין להם ילדים גם יש הסכמה רבה יותר שעדיף לחנך את ההורים.

ערכנו השוואות בין קבוצות נוספות, שאינן מופיעות בלוחות כאן. בהשוואה בין חרדים למשיבים יהודים אחרים עלה שהמשיבים שאינם חרדים נטו להסכים שבתי המשפט אינם מענישים מספיק (43.7%) הסכימו עם קביעה זו במידה רבה יותר מאשר משיבים חרדים (28.5%). באשר לקביעה שבתי המשפט מפלים חרדים התברר ששיעור גבוה של משיבים חרדים לא ענה לשאלה זו (27.7% בהשוואה ל- כ-16% בקרב המשיבים היהודים שאינם חרדים). בקרב אלו שענו, 35.8% מהחרדים הסכימו עם קביעה זו בהשוואה ל- 14.8% בקרב מי שאינם חרדים.
נמצא שמשיבים עניים יותר נוטים להסכים מעט יותר עם הקביעה שבטיפול במקרים של פגיעה בילדים יש הפליה נגד משפחות עניות (r= -.20). לא נמצאו הבדלים מובהקים ומשמעותיים אחרים בין הקבוצות.

6. עמדות לגבי אנשי מקצוע העוסקים בפגיעות בילדים

הצגנו שורה של שאלות באשר לעמדות כלפי אנשי המקצוע השונים המעורבים בסוגיות של ילדים נפגעים.

לוח ו1: התפלגות העמדות לגבי כלל אנשי המקצוע העוסקים בפגיעות בילדים

	במידה מועטה מאד או בכלל לא 1	במידה מועטה 2	במידה בינונית 3	במידה רבה 4	במידה רבה מאד 5	לא ידוע/ מסרב לענות	ממוצע	ס.ת
באיזו מידה לדעתך כל אחד מהמקצועות הבאים מטפל בצורה טובה במקרים של פגיעה בילדים (%)								
רופאים	3.6	6.7	19.7	29.6	23.3	17.2	3.75	1.08
עובדים סוציאליים	4.9	7.3	24.5	28.8	18.7	15.8	3.58	1.10
מורים	6.2	17.0	35.1	19.6	8.6	13.5	3.09	1.05
שופטים	14.5	18.6	21.1	14.2	15.4	16.3	2.97	1.35
שוטרים	14.2	15.3	26.0	17.6	8.5	18.5	2.89	1.23

מלוח ו1 עולה שההערכות הגבוהות ביותר באשר לדרך הטיפול במקרים של פגיעה בילדים ניתנות לרופאים (כ-53% מסכימים במידה רבה ורבה מאוד שהם מטפלים היטב במקרים אלו) ולעובדים הסוציאלים (47.5%). הערכות הרופאים הן גבוהות באופן מובהק משל העובדים הסוציאלים ומשל כל שאר המקצועות. ההערכות הנמוכות ביותר הן באשר לטיפול השופטים (29.6% הסכימו במידה רבה ורבה מאוד) והשוטרים (רק 26.1% הסכימו במידה רבה או רבה מאוד שהם מטפלים היטב במקרים של פגיעה בילדים). למעשה, רק כרבע מהמשיבים מסכימים במידה רבה או רבה מאוד שהמשטרה מטפלת בצורה טובה במקרים של פגיעה בילדים לעומת כמחצית החושבים כך על רופאים ועובדים סוציאלים. נציין שההערכות לגבי שוטרים ושופטים שונות באופן מובהק משל כל אנשי המקצועות האחרים. שיעור מי שלא השיבו על שאלה זו נע בין 13.5% (לגבי מורים) ו- 18.5% (לגבי שוטרים).

בהשוואה של ההערכות בין הקבוצות השונות של המשיבים נמצא שנשים מעריכות את עבודתם של השוטרים באופן חיובי יותר (ממוצע 3.05 ו-ס.ת 1.22(מאשר הגברים (ממוצע 2.73 ו-ס.ת 1.21). הבדל נוסף באשר להערכת תפקודם של השוטרים בתחום זה היא הערכה גבוהה יותר במגזר הלא יהודי (3.16 ו-ס.ת 1.37) בהשוואה למשיבים היהודים (ממוצע 2.83, ס.ת 1.87). לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות השונות ברמת ההכנסה וההשכלה.

באופן כללי, המשיבים החרדים נוטים לתת הערכות נמוכות יותר משל משיבים יהודים שאינם חרדים (מלבד בהתייחסות לשופטים ששם הפער הקטן והלא מובהק הוא בכיוון של הערכה גבוהה יותר בקבוצה החרדית). ההערכות של המשיבים החרדים הן נמוכות באופן מובהק בהתייחס לרופאים: רק 43.9% הסכימו במידה רבה או רבה מאוד שהם מטפלים היטב בהשוואה ל- 66.4% בקרב הלא חרדים.

בנוסף לשאלות על אנשי המקצועות השונים, הצגנו בפני המשיבים שורה של טענות על עובדים סוציאלים העוסקים בפגיעות בילדים ושאלנו על מידת הסכמתם עם כל אחת מהטענות.

לוח 2ו: התפלגות העמדות לגבי עובדים סוציאלים העוסקים בפגיעות בילדים

	כלל לא מסכים 1	לא כל כך מסכים 2	די מסכים 3	מאד מסכים 4	לא ידוע/ מסרב לענות		
	%	%	%	%	%	ממוצע	ס.ת
העובדים הסוציאלים עושים עבודה חשובה מאוד כשהם מגנים על ילדים	5.0	9.2	25.2	53.7	6.8	3.37	.87
אפשר לסמוך על עובדים סוציאליים שהם באמת רוצים לעזור לילדים	19.0	13.3	21.4	23.3	23.0	2.64	1.15
עובדים סוציאלים מתערבים יותר מדי בחיים של משפחות	29.6	19.7	15.3	14.2	21.3	2.18	1.12

נמצא ששיעור גבוה במדגם חושבים שהעובדים הסוציאלים עושים עבודה חשובה מאוד כשהם מגנים על ילדים-- 78.9%, ורק 14.2% לא הסכימו עם הקביעה. כחמישית מהמשיבים לא הביעו דעה לגבי שתי טענות סותרות לגבי עובדים סוציאלים- שהם מתערבים יותר מדי בחיים של משפחות ושאפשר לסמוך עליהם שהם באמת רוצים לעזור לילדים. בקרב אלו שהשיבו היה רוב למי שהסכימו עם עמדה חיובית יותר כלפי עבודת העובדים הסוציאלים: 44.7% הסכימו שאפשר לסמוך על העובדים לעומת 32.3% שלא חשבו כך, ו-29.5% חשבו שעובדים סוציאלים מתערבים יותר מדי בחיים של משפחות ושיעור גבוה בהרבה לא הסכימו עם הטענה- 49.5%.

בבדיקות נוספות שערכנו לא נמצאו הבדלים בעמדות אלו בין גברים לנשים, בין נשואים ללא נשואים, בין הורים למי שאין להם ילדים, ובין יהודים לערבים. כמו כן, לא נמצא מתאם בין גיל, השכלה ורמת הכנסה לבין עמדות אלו, כלפי עובדים סוציאלים.

לעומת זאת, למשיבים החרדים הייתה עמדה פחות חיובית כלפי העובדים הסוציאלים בכל אחד מההיגדים שלמעלה. עם זאת, פער עקבי זה שבין חרדים למי שאינם חרדים היה מובהק רק בהיגד אחד: משיבים חרדים הסכימו הרבה יותר ממי שאינם חרדים שעובדים סוציאלים מתערבים יותר מדי בחיים של משפחות (60% הסכימו לקביעה זו בהשוואה ל- 33.5% בקרב המשיבים היהודים האחרים).

דיון

אלימות בני נוער לעומת אלימות כלפי ילדים

הסקר הנוכחי בחן את עמדות הציבור כלפי היבטים שונים של התעללות והזנחה של ילדים בחברה הישראלית. תופעת הפגיעה והאלימות כלפי ילדים היא תופעה בולטת בחברה הישראלית. בשנת 2008 דווחו כ- 34,000 מקרים של פגיעה בילדים לרשויות הרווחה ויש להניח שזהו רק קצה הקרחון, שכן מקרים רבים אינם מדווחים מסיבות שונות (בנבנישתי, סלוצקי, לוי ולוי, 2009). למרות זאת, אנו לומדים מהסקר הנוכחי כי הבעיות החברתיות של אלימות ושתיית אלכוהול בקרב בני נוער נתפשים ע"י הציבור כבעיות חמורות יותר מאשר הפגיעה בילדים. נראה שתשומת הלב הציבורית נתונה כיום לילדים ובני נוער המאיימים על שלום הציבור וכמי שגורמים לבעיות חברתיות יותר מאשר לילדים כקורבנות של פגיעה של אחרים.

ייתכן שניתן להבין תפיסות אלו בהקשר של מקומה של התקשורת בהעלאת סוגיות חברתיות לדיון ציבורי. נראה שבתקופה האחרונה יש חשיפה תקשורתית רבה ביותר של אירועי אלימות שבהם מעורבים בני נוער, ותיאורים קשים על שימוש באלכוהול על ידי בני נוער, בעיקר הצעירים יותר. תיאורים אלו נועדו ליצור תחושה ברורה שאין המדובר בתופעה המוגבלת למספר קטן של בני נוער אלימים אלא לתופעה חברתית רחבה הנובעת משינויים חברתיים, כגון הירידה בסמכותם של הורים, מורים וגורמי השלטון. יש לציין, שלמרות שהנתונים מצביעים על ירידה עקבית בפרמטרים שונים

של אלימות ועבריינות בני נוער בישראל (למשל, וייסבלאי, 2010), יש תחושה כללית בציבור שהאלימות של בני הנוער היא במגמת עלייה.

לקמפיין תקשורתי זה היו השלכות על תשומת הלב הציבורית, כמו גם על הרשויות. בשנים האחרונות אנו עדים להשקעת כספים רבה יותר בהתמודדות עם אלימות בכלל ואלימות בני נוער בפרט, למשל בהרחבת התוכנית 'עיר ללא אלימות' למספר רב של יישובים ברחבי הארץ. ניתן גם לזהות שינויים בחקיקה ובדרכי ההתמודדות עם העלייה בשימוש באלכוהול, על ידי הגברת אכיפה על מקומות המוכרים אלכוהול כמו פיצוציות ופאבים.

במקביל, בתקופה האחרונה התרחשו מספר אירועים של פגיעה בילדים שקיבלו חשיפה רבה בתקשורת. סביר, שאירועים אלו הביאו לכך שכ-42% מהציבור רואה בבעיית הפגיעה בילדים בעיה חמורה או חמורה מאוד, וללא חשיפה זו, שיעור קטן אף יותר מהציבור היה רואה בהתעללות ובהזנחה של ילדים בעיה חברתית חמורה. עדיין עולה השאלה, מדוע אירועים מתוקשרים אלו לא הביאו לתפישת ההתעללות בילדים כבעיה חברתית חמורה לפחות באותה מידה כמו אלימות ושתיית אלכוהול בקרב בני נוער. זו שאלה מעניינת הראוייה למחקר בפני עצמו. בין ההשערות שראוי לבחון, האם ייתכן שהתעללות בילדים נתפסת כתופעה המוגבלת לאנשי שוליים קיצוניים ('כתות', 'אמא טליבאן'), ולהורים חולים ('סינדרום מינכהוזן דרך שליח'), בעוד שאלימות בני נוער כוללת מספר רב של בני נוער שקשה לאפיין אותם במושגים של סטייה. יש מקום גם לבדוק האם חלק מההבדל נובע מהאיום האישי הנשקף מאלימות ומשתיית אלכוהול של בני נוער בהשוואה לפגיעה בילדים, שאינה מאיימת באופן אישי על המבוגרים בציבור.

עמדות קבוצות שונות בציבור כלפי תופעת ההתעללות בילדים

מי הן הקבוצות בציבור הרואות את הבעיה של התעללות בילדים כחמורה יותר? המשיבים במגזר הערבי נטו לראות את הבעיה כפחות חמורה. במגזר החרדי, בולטות שתי תופעות- שיעור גבוה יחסית האומרים שאינם יודעים מה חומרת הבעיה של פגיעה בילדים, ובקרב אלו המביעים עמדה, שיעור נמוך יחסית הרואים בתופעה זו בעיה חברתית קשה. נראה שממצאים אלו דומים למה שהתקבל במחקרם של גרסיה והררו (Gracia & Herraro, 2008a, 2008b), שהראו שמי שיש להם עמדות מקבלות יותר לענישה גופנית של ילדים נוטים לראות את הבעיה כפחות חמורה. ייתכן שהנכונות של שני הציבורים האלה לקבל ענישה גופנית של ילדים כלגיטימית קשורה לראייתם את הבעיה של פגיעה בילדים כחמורה פחות.

במקביל, נראה שיש נטייה לזהות את הבעיה כגדולה יותר בקרב מי שקרובים אליה יותר רגשית ופיזית- נשים, הורים לילדים ומשפחות עניות. ייתכן שהמקור לכך הוא המפגש היותר קרוב שלהם עם פגיעה בילדים. ניסבט ורוס (Nisbett & Ross, 1980) הצביעו על כך שהנגישות לבעיה חברתית מגבירה את ההערכה הסובייקטיבית שהבעיה גדולה יותר. למשל, מי שמובטלים נוטים להעריך את היקף בעיית האבטלה כגדול יותר, משום שהמעגלים החברתיים שלהם כוללים מספר רב של מובטלים. בדומה, למרות שתופעת הפגיעה בילדים חוצה מעמדות וניתן לראות הזנחה והתעללות בילדים בכל שכבות החברה, הממצאים מראים באופן חד משמעי שהתופעה שכיחה יותר בקרב משפחות עניות הנמצאות בלחצים של מחסור, אבטלה, אי יציבות, חשיפה לפשע, סמים ושאר התופעות האופייניות למשפחות החיות בעוני ובהדרה חברתית (למשל, Meritt, 2009). ייתכן שמשיבים מקבוצות בעלות רמות הכנסה והשכלה נמוכות, פוגשים לעתים תכופות יותר פגיעות בילדים, ולכן מודעים יותר לבעיה ורואים אותה כחמורה.

יחד עם זאת אין להתעלם מהעובדה שתופעת ההתעללות קיימת גם בקרב אוכלוסיות הנהנות מהכנסה גבוהה אך כנראה יש להם דרכים להעלים תופעה זו או לחלופין לממן את דרכי ההתמודדות עמה יותר מאשר בעלי הכנסה נמוכה, אשר טוענים כי קיימת אפליה מצד הרשויות המוסמכות ובמיוחד בתי המשפט כלפי אוכלוסיות עניות. מכאן אף מובן כי אלה רואים את הבעיה כחמורה יותר שכן, בתפישתם, היא איננה מקבלת את ההתייחסות והמענים המתאימים.

תפישת ההתנהגויות המוגדרות כפגיעה

אחת הסוגיות החשובות בהן עסק המחקר הנוכחי היא מהן ההתנהגויות שהציבור נוטה להגדיר אותן כפגיעה בילדים. להגדרות אלו יש כמובן השלכות רבות על המידה שבה הורים בוחרים לנקוט פעולות אלו, והלגיטימציה שהם נותנים לאחרים לפעול בדרכי התנהגות אלו, מבלי לנסות למנוע אותן. כדי לבחון סוגיה זו הצגנו שורה של תרחישים שונים

ושאלנו לגבי כל אחד מהם האם לדעתם הוא מהווה פגיעה בילדים. התרחישים היו שונים במידת הקיצוניות של ההתנהגות שהוצגה בהם, ובסוג ההתנהגות הפוגעת (פיזית, מינית נפשית) של ההורים.

מעניינת העובדה שלרוב רובם של האנשים הייתה דעה ברורה לגבי כל מקרה והייתה הסכמה די רחבה על מקרים קיצוניים כמהווים פגיעה בילדים, כגון אם שצרבה את ילדה כי התקרב לחומרים מסוכנים, או מכות בחגורה, או צפייה בקלטות פורנוגרפיות עם ילד בן 12. בכך נראה שזיהינו נורמה חברתית מקובלת למדי בישראל. יחד עם זאת, אפילו בתרחישים הקיצוניים יותר, היו הבדלים בין המשיבים ואי הסכמות בין קבוצות שונות בחברה. למשל, שיעור נכבד מהמשיבים הערבים והחרדים לא ראו בהתנהגות של אב המגיב על התחצפות של ילדו במכות באמצעות חגורה מקרה של פגיעה בילדים. זאת, לעומת הסכמה רבה בקרב המשיבים היהודים שאינם חרדים שהמדובר במקרה של התעללות. לדעתנו המשמעות היא שיש מקום לדיון ולקמפיין ציבורי שידון בהתנהגויות השונות של הורים, ובעיקר אלו שאינן קיצוניות ובוטות ויצביע על התנהגויות העלולות לפגוע בילדים. בין היתר יש לחזור ולהתייחס לסוגיית הענישה הגופנית של ילדים, ולהמשיך את התהליך של שלילת התנהגות הורית זו.

בסקר זה הצגנו בפני המשיבים תיאור של אירוע שבו אמא כל הזמן מקללת את הילד שלה בן ה- 5 'מטומטם', 'אידיוט', 'אף אחד לא אוהב אותך', 'אתה פסיכי' . כוונתנו הייתה לראות באיזו מידה התנהגות פוגעת מבחינה פסיכולוגית-רגשית נתפסת כהתעללות ופגיעה על ידי הציבור. זאת, משום שהספרות מצביעה על כך שיש נטייה לזהות התעללות פיזית כפגיעה בילדים ולהתייחס פחות לתופעות של פגיעה פסיכולוגית ורגשית. הממצאים מפתיעים בכך שכמעט 90% חשבו שהאם באירוע זה היא אם מתעללת. הסקירה של הרט ועמיתיו (Hart, Brassaro, Binggeli, & Davidson, 2002) מעלה ממצאים אמפיריים רבים על התוצאות הקשות של פגיעה פסיכולוגית-רגשית בילדים. זאת, הן משום שהפגיעות האחרות (פיזיות ומיניות) מערבות פגיעה רגשית והן משום, שגם להתעללות רגשית שאינה מלווה בפגיעה פיזית ומינית, יש השלכות ארוכות טווח על התפתחותם של ילדים. נראה אם כן, שיש בציבור מודעות לבעייתיות הרבה שיש בהתנהגויות הורים הפוגעות בילדים. ייתכן שאנו רואים בכך את התוצאות של עבודתם של ארגונים כמו אל"י המציגים בפני הצבור את המשמעויות הקשות של פגיעה פסיכולוגית.

הנכונות לדווח על מקרי התעללות

אחת המשמעויות החשובות של ההגדרה של התנהגויות מסוימות כפגיעה בילדים היא שבכך נפתחת הדלת לנכונות לדווח עליהן. ואמנם מצאנו שככל שההתנהגות נתפסה כפוגעת יותר, כך גם הייתה נכונות רבה יותר לדווח עליה. למשל, כ-72% היו בטוחים שיש לדווח על אם שצרבה את בנה בסיגריה כדי שלא ייגע בחומרים מסוכנים (כ- 90% הסכימו מאוד שזו הייתה פגיעה), אך פחות ממחצית היו בטוחים שיש לדווח על האם הפוגעת בבנה רגשית באמצעות עלבונות קשים (כ-71% הסכימו מאוד שזו הייתה פגיעה). ממצאים אלו עולה, שככל שהציבור ילמד לזהות התנהגויות הוריות שונות כתופעות של התעללות והזנחה גדול יותר הסיכוי לדיווח לרשויות על התנהגויות אלו. אולם, מהממצאים עולה גם ששיעור ניכר של משיבים לא חשב שיש לדווח גם במקרים שבהם היו בטוחים שהיה אירוע של התעללות ופגיעה בילדים. נראה שעצם העובדה שאזרח הוא עד להתנהגות מתעללת או מזניחה, אינה מבטיחה שהוא ידווח עליה (Dhooper et al., 1991).

ואמנם, מהמחקר עולה שלמרות שכחמישית מהמשיבים אמרו שהם הכירו או ראו מקרה של פגיעה בילדים, רק כמחצית מהם דיווח על כך. הסיבות שהם ציינו להימנעות מדיווח דומות לאלו המופיעות בספרות- חשש שעקב הדיווח ישלמו מחיר אישי (אי נעימות, פגיעה מצד ההורה המתעלל), וחוסר בטחון שאמנם מדובר על התעללות. כך למשל בסידרת מחקרים של פלהרטי ועמיתיה (Flaherty et al., 2006) נמצאו מספר מחסומים העומדים בפני אנשי הרפואה השוקלים האם לדווח, וביניהם קשיים בהגדרה של מהי פגיעה בילד וחוסר היכולת לתמוך אבחנה זו באמצעות עדות פיזית חד משמעית, חשש מהרחקת המשפחה מהטיפול הרפואי (ומשום כך גם חשש שהילד ייפגע מחוסר טיפול), חשש מתשלום מחיר אישי כבד (למשל, עקב ביטול הזמן והכנסה הנובעים מעיסוק בחקירות ובדיוני בית משפט), וחוסר אמון במערכת להגנת הילד (ראו סקירה ב Ben Yehuda et al., 2009).

אחד המחסומים לדיווח הוא חוסר ידע לגבי כללי הדיווח, העלול לפגוע בנכונות לדווח. למשל, כרבע מהמשיבים אמרו שאינם יודעים לאן לפנות אם יראו לדווח בעתיד על אירוע של פגיעה בילדים. כמו כן, למרות שכשלושה רבעים מהמשיבים ידעו שעליהם לדווח כשהם רואים מורה או גננת פוגעים פיזית בילד, הרי שיעור נכבד מהם לא ידע שאפשר לדווח באופן אנונימי ואף הביע חשש שיכולים לתבוע אותם על האשמת שווא. בקרב משיבים צעירים במיוחד ומבוגרים במיוחד, משיבים שלהם השכלה נמוכה, ובמגזר הערבי והחרדי היה שיעור גבוה יותר של משיבים שלא היו בטוחים שיש לדווח על אירוע של פגיעה פיזית בילד (אך רבים יותר במגזר הערבי ידעו שאפשר לדווח באופן אנונימי), ובקרב עולי בריה"מ היה שיעור רב של מי שחשבו שחובה להזדהות.

לדפוס ממצאים זה יש מספר משמעויות להתמודדות עם תופעות של התעללות והזנחה. כפי שציינו, נראה שיש מקום למהלך ציבורי נרחב להגברת הידע על תופעת ההתעללות וההזנחה של ילדים ולשינוי עמדות באשר לדיווח על חשד לפגיעה בילדים. בדרכים שונות, ובהן קמפיין תקשורתי רחב יש להבהיר את הפנים השונות של פגיעה בילדים, ולהרחיב את המודעות לכך, שגם פגיעות שאינן פיזיות או מיניות קיצוניות עלולות לגרום לנזקים מתמשכים. במסגרת מאמץ זה להגביר ידע ומודעות יהיה חיוני להקדיש מאמץ ממוקד לקידום הנכונות של הציבור לדווח על חשד לפגיעה בילדים. נראה שחלק מהמאמץ הזה צריך להיות מופנה להבהרת כללי הדיווח במטרה ליידע את הציבור למי ניתן לדווח, להגביר את ההבנה שהדיווח יכול להיעשות בצורה אנונימית, ושיש מקום לדווח גם על חשד סביר ולא רק על וודאות, מבלי לחשוש מההשלכות, אם יתברר שדיווח בתום לב על חשד התברר לאחר בדיקה מקצועית כלא מוצדק.

מנתוני המחקר עולה בברור שכל מהלך ציבורי בתחום זה חייב לבנות אסטרטגיות דיפרנציאליות בהתאם לקהלי היעד השונים, ובעיקר לפי מגזרים בחברה הישראלית, תוך מתן התייחסות נפרדת ומכבדת לתרבויות השונות בחברה. חיוני להגיע לכך שההסכמה באשר להגדרה של מהי הזנחה והתעללות בילדים ולצורך לדווח על חשד, תהייה משותפת לכל המגזרים והקבוצות בחברה הישראלית. יחד עם זאת, הגישה לקבוצות השונות צריכה להיות דיפרנציאלית, הן משום שרמות הידע והמודעות שלהן שונות, והן משום שהעמדות התרבותיות השונות מחייבות התייחסות נפרדת.

הדרכים לפתרון בעיית ההתעללות בעיני הציבור

נשאלת השאלה האם עמדות הציבור, כפי שהן משתקפות בסקר זה, נותנות סיבה להאמין שהציבור יכול להיות שותף למהלך כזה? להערכתנו התשובה היא חיובית. הערכה זו מתבססת על ניתוח העמדות של הציבור לגבי הדרכים לפתרון הבעיה ולגבי אנשי המקצוע המעורבים בטיפול בה. ראשית, נוסף לעמדה המקובלת המדגישה את הצורך להעניש בחומרה הורים פוגעים, מבטאים רבים מהנשאלים נכונות לסייע למשפחות הפוגעות בילדים כדי למנוע פגיעה זו. זו עמדה חשובה, משום שהיא עשויה לתרום ללגיטימציה של השקעה חברתית לפעולות מניעה וטיפול. יתרה מזאת, עמדה זו מאפשרת לרתום את הציבור לפעילויות המניעה והאיתור המוקדם, משום שניתן לרתום כל קרוב משפחה, שכן או מכר לזיהוי ואיתור הפגיעה בילדים, אם התנהגות זו נתפסת כדרך לסייע למשפחה הפוגעת, ולא רק כאמצעי ענישה.

להסכמה עם הצורך לעזור למשפחות פוגעות יש השלכות חיוביות לכל מהלך מניעה. דמוניזציה של משפחות פוגעות והדגשת הצורך להוקיע ולהעניש, עלולות לפגוע במודעות לכך שלכל אחד מאתנו יש הפוטנציאל לפגוע בילדים. ההכרה בכך שבמצבים מסוימים כל משפחה 'נורמלית' עלולה להגיע לפגיעה זו מאפשרת לכל אחד להתקרב לתופעה ולהיות מסוגל להתמודד אתה. למשל, במאמצים למנוע את 'תסמונת התינוק המנוער' (shaken baby syndrome), חשוב שלא להציג את ההורים כסוטים וחולי נפש, אלא דווקא להדגיש את הסיטואציה המלחיצה של ילד הבוכה ללא הפסק המוכרת לכולנו בדרגות אלו ואחרות. דווקא דרך ההבנה של 'מה זה עושה לנו', ושל הדרכים הנכונות שבהן רוב רובם של ההורים מתמודדים עם מצב מלחיץ זה, ניתן יהיה לגייס חלקים רבים יותר של הציבור לסייע למשפחות להתמודד עם מצבי מצוקה ומצבי לחץ בדרכים חיוביות.

במצב הקיים כיום מופנים מרבית המשאבים להשבחת תפקודם של אנשי המקצוע במטרה לצייד אותם בידע חדיש, כלים, מיומנויות וטכנולוגיות של התמודדות עם התופעה. נראה לנו שהפניית מאמצים ומשאבים לחינוך והדרכה של "הורות מתעללת ופוגענית" לא פחות חשובה. על העוסקים במלאכה בממשלה ובארגונים הלא ממשלתיים לפתח תוכניות המיועדות לאוכלוסייה זו.

עמדות הציבור כלפי אנשי המקצוע המופקדים על שלום הילד.

ההערכה שלנו, שיש תשתית טובה לגיוס הציבור, מתבססת גם על העמדות החיוביות למדי והאמון שהביעו המשיבים באנשי המקצוע השונים, ובעיקר ברופאים ובעובדים הסוציאלים. באופן כללי העמדות כלפי רופאים הן החיוביות ביותר. יש בכך משום יתרון רב כי לרופאים, ובעיקר לרופאי ילדים ומשפחה, יש גישה טובה למשפחות, ויכולת לזהות סימנים מחשידים בשלב מוקדם ואף לייעץ למשפחות ולסייע במניעה של המשך פגיעה.מן הראוי לכן, שבפעילות להגברת המודעות והידע לגבי התנהגויות הפוגעות בילדים יינתן לאנשי הרפואה מקום חשוב. האמון הציבורי בהם עשוי להיות מנוף משמעותי לשינוי חיובי. כמו כן, יש מקום לפעילות בקרב הרופאים עצמם, כדי להגביר את המודעות שלהם לסוגיות אלו, ולהראות כיצד הם יכולים למנף את האמון הניתן בהם, כדי למנוע פגיעה בילדים.

העמדה החיובית כלפי העובדים הסוציאליים כפי שבאה לידי ביטוי בעמדות של רוב הציבור מעודדת במיוחד. העובדים הסוציאלים הם הנושאים העיקריים בנטל ההתמודדות עם התופעות של הזנחה והתעללות בילדים, ולעתים קרובות הם בעימות מר עם המשפחות שאצלן הם זיהו פגיעה בילדים. עמדה ציבורית חיובית עשויה לתת לעובדים אלו רוח גבית, המאפשרת להם לעמוד בסיטואציות מקצועיות קשות. כמובן שאשראי ציבורי מעין זה מחייב אחריות מקצועית ואישית גדולה אף יותר, כדי לא לפגוע באמון הציבור בכלל, ובאמונן של משפחות הנזקקות להתערבותם של אנשי מקצוע אלו, בפרט.

בהקשר זה מטרידה העובדה שהמשפחות החרדיות נוטות פחות לסמוך על רופאים ועל עובדים סוציאליים. בשנים האחרונות נעשו מאמצים רבים לקדם את היחסים בין המגזר החרדי לעובדים הסוציאליים. אולם, ייתכן שבעת עריכת הסקר הייתה נסיגה מסוימת עקב אירועים שבהם היו עימותים מתוקשרים בין אנשי רפואה ועובדים סוציאלים לבין משפחות מהמגזר החרדי, אשר גרמו לערעור היחסים בינם לבין רשויות הרווחה והאכיפה. תחושת הקיפוח והאפליה עלולה לחזק את תהליך ההסתגרות של העדה החרדית ואת דרכה להתמודד בכוחות עצמה עם גילוי האלימות והפגיעה בילדים. אנו סבורים, כי על החוגים החרדים להמשיך ולהיפתח לגורמים המקצועיים אשר פיתחו ידע וצברו ניסיון רב בהתמודדות עם גילויי אלימות ופגיעה בילדים. הכשרת אנשי מקצוע בקרב הקהילה החרדית לצד שיתוף פעולה הדוק יותר עם אנשי המקצוע בציבור החילוני, יסייעו להתמודדות אפקטיבית יותר עם התופעה וכן להפחתת הניכור ותחושת האפליה הקיימת בקרב החוגים החרדים בכל הנוגע ליחס הרשויות השונות אליהם.

באשר להתייחסות הציבור כלפי אנשי מקצוע אחרים - שופטים ושוטרים, נמצא שהציבור בכללו פחות מעריך את עבודתם ותרומתם להתמודדות עם התופעה מאשר את תרומתם של הרופאים והעובדים הסוציאליים. בתי המשפט שזכו במהלך שנים רבות לאמון בלתי מסויג מצד הציבור הרחב ניצבים כיום בפני גילויים של ערעור האמון בהם ואף איומים על חיי שופטים. זו תופעה מדאיגה וראויה להתייחסות רצינית מצד אלה המופקדים על שלטון החוק.ממצאים דומים נמצאו בסקר שנערך ע"י מוסד שמואל נאמן שליד הטכניון למחקר מתקדם במדע וטכנולוגיה, בשיתוף עם פרופ' אפי יער ויסמין אלקלעי מאוניברסיטת תל-אביב לפיהם חלה ירידה באמון הציבור כלפי מוסדות אלה (בתי משפט ומשטרה) בקרב הציבור היהודי לעומת עליה באמון בקרב הציבור הערבי. נראה שניתן להבין את עמדת הציבור כלפי תפקידם של השופטים בהקשר של פגיעה בילדים גם לאור התפתחויות שליליות אלו. הגם שאין עדויות מחקריות המצביעות על כך שענישה חמורה במקרים של התעללות מונעת את התרחשותה, עדיין מאמין הציבור שבתי המשפט אינם מענישים באופן ראוי את הפוגעים והמזניחים ילדים חסרי ישע. הציבור הרחב מצפה לענישה חמורה יותר מאשר היד הקלה של השופטים שאינם מחמירים עם הפוגעים. בהקשר זה נציין כי גברים יותר מנשים טוענים לענישה חמורה יותר, משום שכנראה תפישת הסמכות בעיניהם משמעותית יותר מאשר זו של הנשים, המאמינות יותר, שניתן לפתור את הבעיות של פגיעה בילדים גם בדרכים אחרות ולא רק בדרכי ענישה.

העמדה השלילית ביותר של הציבור הייתה כלפי המשטרה. יש לראות עמדה זו בדאגה. המשטרה היא חלק חשוב במערך השירותים שתפקידם לאתר ילדים נפגעים ולמנוע את המשך ההתעללות והזנחה. עמדה שלילית כלפיהם משמעה שהציבור עלול להימנע מלהתלונן על חששות שיש לו, ממתן לגיטימציה למי שמדווח, ואף עלול להימנע מלשתף פעולה בחקירות שהיא עורכת במקרים של חשד לפגיעה. נראה שיש מקום לבדיקה מעמיקה של דרכי הפעולה של המשטרה במקרים של חשד לפגיעה בילדים. ייתכן שיש מקום לקידום הכשרה לשוטרים שתסייע להם למלא את

תפקידם החשוב בדרכים המגבירות את אמון הציבור והמשפחות ביעילות ובהוגנות של פעילותם. במקביל, יש מקום לשקול להביא מידע לציבור על התפקיד החשוב שממלאת המשטרה במניעת פגיעה בילדים.

לסיום חלק זה של עמדות הציבור מן הראוי להתייחס לעובדה שמרבית הציבור סבור שהממשלה איננה משקיעה משאבים מספיקים בהתמודדות עם התופעה. נראה שעמדה זו עשויה להוות מקור לגיטימציה להשקעה נוספת של משאבים במניעת פגיעה בילדים. למשל, אחד הביטויים להקצאה לא מספקת של תקציבים לשירותים החברתיים הוא המחסור הקבוע בתקני כח אדם ועומס העבודה המוטל על העובדים הסוציאליים בלשכות הרווחה ובקרב פקידי הסעד לחוק הנוער. אחת הדרכים להתמודדות עם תופעת האלימות כלפי הילדים היא הגדלת תקני כח האדם, לצד שיכלול מתמיד של שיטות העבודה, התקשורת והתאום בין אנשי המקצוע השונים. מהלכים להקצאה של משאבים רבים יותר למשימות אלו, יכולה להישען על תחושה ציבורית שכיום אין מספיק משאבים המוקדשים לנושא.

יחד עם זאת יש לדעתנו תפקיד חשוב לציבור הרחב בחשיפת מקרים של התעללות ודיווח עליהם היכולים לסייע לרשויות המדינה להתמודד בהצלחה רבה יותר עם התופעה. המסקנה העולה מכך שאין די בקיומו של חוק חובת הדיווח אם לא יעשו צעדים משלימים המעודדים את הציבור לקחת חלק במאבק למניעת התופעה ולצמצום ממדיה. רק שיתוף פעולה בין הרשויות הפורמאליות והמערכות הלא פורמאליות יגדיל את הסיכוי שנראה פחות מקרים של פגיעה בילדים. בהקשר זה נציין אף שבולט הממצא בסקר לפיו יוצאי בריה"מ לשעבר יודעים פחות מאחרים למי עליהם לפנות במקרים של גילויי אלימות. המסקנה העולה מממצא זה היא כי יש להפנות יותר מאמצים ומשאבים לעבודה מקצועית ולמתן מידע לאוכלוסיה זו כדי לאפשר לה הבנה טובה יותר של התופעה והתהליכים האדמיניסטרטיביים הקשורים בה.

המחקר הנוכחי בחן את עמדות הציבור בשורה של סוגיות הקשורות להזנחה של ילדים והתעללות בהם, בעיקר על ידי הוריהם. זהו הסקר הלאומי המייצג הראשון שנערך בישראל. יחד עם כל התובנות הרבות העולות ממנו, מן הראוי להתייחס לממצאים בזהירות, דווקא משום ראשוניותו. חשוב להמשיך ולערוך סקר זה ודומים לו באופן תקופתי, במטרה לזהות דפוסי התנהגות בקרב הציבור, כמו גם שינויים לאורך זמן. חשוב שכל הפעילויות של הדרכת הציבור והגברת מודעות לתופעת הפגיעה בילדים ילוו במחקרים דומים, שיאפשרו לזהות את השינויים בעמדות הציבור ואת אותם מגזרים בציבור, ששם יש מקום להשקעה גדולה אף יותר של משאבים, לשם הגנה על הילדים ומניעת הפגיעה בהם.

מקורות

בנבנישתי, ר., סלוצקי, ח., לוי, ח., ולוי א. (2009). פניות לפקידי סעד והטיפול בהן: סיכום ממצאים לשנת 2008. ירושלים: מכון חרוב.

וייסבלאי, א. (2010). הפצת תצלומים פוגעניים ברשת האינטרנט על ידי ילדים ובני נוער. ירושלים: מרכז המחקר והמידע, הכנסת.

Ben Yehuda , Y., Attar-Schwartz, S., Ziv, A., Jedwab, M., & Benbenishty, R. (2010). Experience of Israeli health professionals with reporting child abuse and neglect and their perceived training needs. A research report. Jerusalem: Haruv Institute.

Bensley, L., Simmons, W. K., Ruggles, D., Putvin, D., Harris, C.. Allen, M., Williams, K. (2004). Community responses and perceived barriers to responding to child maltreatment. Journal of Community Health, 29(2), 141-153.

Christy C. A. & Voigt, H. (1994). Bystander responses to public episodes of child abuse. Journal of Applied Social Psychology, 24, 824-847

Crosson-Tower, C. (2005). Understanding child abuse and neglect (6th Ed.). Boston: Pearson.

Dhooper, S. S., Royse, D. D., & Wolfe, L. C. (1991). A statewide study of the public attitudes toward hild abuse. Child Abuse and Neglect, 15, 37-44.

Erickson, M. F., & Egeland, B., (2002). Child neglect. In J. E., Myers, L., Berliner, Briere, J., C. T. Hendrix, Jenny, C., & Reid, T. A. (Eds.). Handbook of child maltreatment (2nd Ed.) (pp. 3-20). Thousand Oaks, Cal.: Sage.

Flaherty, E. G., Sege, R., Price, L. L., Christoffel, K. K., Norton, D. P., and O'Connor, K. G. (2006). Pediatrician characteristics associated with child abuse identification and reporting: Results from a national survey of pediatricians, Child Maltreatment, 11, 361-369.

Giovannoni, J. M. (1989). Definitional issues in child maltreatment. In D. Ciccehtti & V. Carlson (Eds.), Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect (pp. 3-37). Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Giovannoni, J. M., & Becerra, R. M. (1979). Defining child abuse. New York: The Free Press.

Gofin, R., Levav, I., Kohn, R. (2004). Attitudes and opinions on corporal punishment among urban Israeli Jews. The Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences, 41(2), 90-97.

Gold, N., Benbenishty, R., & Osmo, R. (2001). A comparative study of risk assessments and recommended interventions in Canada and Israel. Child Abuse & Neglect , 25(5), 607-622.

Gracia, E., & Herrero, J. (2008a). Is it considered violence? The acceptability of physical punishment of children in Europe. Journal of Marriage and Family, 70, 210-217.

Gracia, E., & Herrero, J. (2008b). Beliefs in the necessity of corporal punishment of children and public. Child Abuse & Neglect, 32, 1058-1062.

Guttmann, J, Lazar, A, & Makhoul, S. (2009). Physical punishment in Christian Arab families in Israel: Attitudes and behaviour. Children & Society, 23(6), 430-441.

Hart, S. N., Brassard, M. R., Binggeli, N. F., Davidson, H. A. (2002). Psychological maltreatment. In J. E., Myers, L., Berliner, Briere, J., C. T. Hendrix, Jenny, C., & Reid, T. A. (Eds.). Handbook of child maltreatment (2nd Ed.) (pp. 79-104). Thousand Oaks, Cal.: Sage.

Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemuller, W., & Silver, H. K., (1962). The Battered- Child Syndrome. JAMA, 181, 101-112.

Korbin, J. E. (1991). Cross-cultural perspectives and research directions for the 21st century. Child Abuse & Neglect,15, 67-77.

Lau, J. T. F., Liu, J. L. Y., Yu. A., & Wong, C.K. (1999). Conceptualization, reporting and underreporting of child abuse in Hong-Kong. Child Abuse and Neglect, 23(11), 1159-1174.

Merrit, D. H. (2009). Child abuse potential: Correlates with child maltreatment rates and structural measures of neighborhoods, Children and Youth Services Review, 31, 927-934

Nisbett , R. & Ross, L. (1980). Human inference : strategies and shortcomings of social judgment. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall.

Pfohl, J. (1977). The "discovery" of child abuse. Los Angeles: University of California Press.

Pierce, L., & Bozalek, V. (2004). Child abuse in South Africa: an examination of how child abuse and neglect are defined. Child Abuse and Neglect, 28(8), 817-832.

Piper, C. (2005). Moral campaigns for children's welfare in the nineteenth century. In, H. Hendrick (Ed.). Child welfare and social policy: An essential reader (pp. 13-30). Bristol, U.K: The Policy Press.

Rimsza, M. E., Schackner, R. A., Bowen, K. A., Marshall, W. (2002). Can child deaths be prevented? The Arizona Child Fatality Review Program experience. Pediatrics, 110(1Pt1):e11.

Segal, U. A. (1992). Child abuse in India: An empirical report on perceptions. Child Abuse & Neglect, 16, 887- 908.

Sorenson, S. B., & Peterson, G. J. (1994). Traumatic child death and documented maltreatment history, Los Angeles. American Journal of Public Health, 84(4) 623-627.

Sternberg, K. (1993). Child maltreatment: Implications for policy from cross-cultural research. In D. Cichette & S. Roth (Eds.), Child abuse, child development and social policy (pp. 192-212). Norwood, NJ: Ablex Publishers.

מכון **חרוב** (ע"ר)
The **Haruv** Institute (R.A.)

מכון חרוב (ע"ר): רח' קרן היסוד 38, ירושלים 92149
טל: 077-5150304, פקס: 077-5150304
מיסודה של קרן שוסטרמן - ישראל (ע"ר)

www.haruv.org.il